

ქიქლია ლავრო

1949 წ. 1

ალ. რობაქიძე

მიმინოთი ნადირობა ზურიაში

I

გურული ნონადირეები მიმინოს ასხვავებენ ფერისა, აღნაგობისა და ხასიათის მიხედვით. გურიაში ცნობილია: ჩხარტისფერი, ჩხარტისფერი თეთრი, ყვითელი, ნათელყვითელი, წითელი, თვალშავისფერი, კიქლაყაისფერი, ჯაჯისფერი, ჯანგისფერი და სხვა მიმინო.

ჩხარტისფერ მიმინოს „მიწა მოტილო თეთრი ფერისა აქვს, ზედდაყრილი გალა შავი პებლებით“ (პატარა სამკუთხა ფოთლები); ჩხარტისფერ თეთრს იგივე ფერები ახასიათებს, მაგრამ თეთრის უპირატესობით; ყვითელ მიმინოს „მიწა ყვითელი ფერისა აქვს, ზედ დაყრილი ფერადი წურბელებით“ (ზოლად ჩამავალი ხაზები); ნათელყვითელს იგივე ფერი ახასიათებს, მაგრამ უფრო ღია; წითელმიმინოს მიწა წითელი ფერისა აქვს, წურბელები ფერადი ან მუქი წითელი; ნათელწითელს მიწა შედარებით ღია ფერის აქვს; თვალშავისფერ მიმინოს (თვალშავი—მტაცებელი ფრინველია) მიწა ჩხარტისფერ მიმინოს მიუგავს, მაგრამ ნაცვლად პებლებისა შავი წურბელები გასდევს ზოლად; ჯაჯისფერი მიმინო ჯაჯას ჩამოგავს ფერით, იგი ღიადია და ბლაგვი. ჯანგისფერ მიმინოს ზურგიან-გულნიანად ჯანგის ფერი გადაკრავს, ზოგჯერ—მოწითალო მიწა და შავი პებლები (ან წურბელები) აქვს; თეთრ მიმინოს ტიალი თეთრი ფერი ახასიათებს. ასეთი მიმინო საერთოდ იშვიათი და ძვირფასი¹.

ულამაზეს მიმინოდ თეთრია მიჩნეული. ზოგი წითელსა და ყვითელს რჩეულობს. მჭირავობით კი პირველი ადგილი ჩხარტისფერ მიმინოს აქვს დათმობილი.

„კაი მჭირავ მიმინოს“ თავი პატარა აქვს, კისერი მოგრძო, ფეხები დაბალი, მკერდი განიერი, ფრთები გრძელი და მაკრატელივით გადაღებულნი. ასეთია სწორედ ჩხარტისფერი მიმინო. და ყველა ვისაც მწყერობა უფრო აინ-

¹ Г. Дементьев, Охота с ловчими птицами, М. 1935, გვ. 5; А. Ламберти, Описание Колхиды, СМОМПК, 43. Т. 1913, გვ. 212. იმ უძვირფასეს საჩუქართა შორის, რომლებიც მეფეებს მისდიოდნენ თეთრ კორ-შეგარდენა განსაკუთრებული ადგილი ეჭია; შტრ. თ. კორ-დანია, ქრონიკები, ტ. II, გვ. 266 (1452 წლის გუჯარი); Вл. Гордлевский, Государство сельджукидов Малой Азии, М.—Л., 1941, გვ. 159 და სხვ.

ტერესებს, ვიდრე მტაცებელი ფრინველის სილამაზე, ჩხარტისფერ მიმინოს ეტანება.

მიმინო ხშირად ავზნიანი გაჰოდებდა. მისი გამართვა შეუძლებელია ან, უკეთეს შემთხვევაში, მეტად ძნელი. გურულ მონადირეთა დაკვირვებით, ავზნიან მიმინოს ენა თეთრი აქვს, ხოლო თვალები შავი. კაი ზნის მიმინოს მახასიათებელია თავლისფერი თვალები, შავი ენა¹ და თეთრი ბოლოს ქვედა ბუმბული.

მიმინოს სქესისა და ასაკის მიხედვით შემდეგი სახელწოდებებია გურიაში დამოწმებული: ერთი წლის დედალ მიმინოს ნარდი, ხოლო ამავე ასაკის მამალს—გეზელა ეწოდება²; გეზელა, მაგრამ ტანმოზრდილსა და თითქმის ნარდის ოდენას, მთავარნაკს უწოდებენ. ორი წლის მიმინო (გამოზამთრებული და „ბურღანაყარი“), განურჩევლად სქესისა კაპოეტის³ სახელწოდებითაა ცნობილი.

გასამართავად, როგორც წესი, დედალ მიმინოს—ნარდს—იჩვენებენ: გეზელასთან შედარებით დიდი, ძლიერი და შემტევი.

გურული მონადირეები გასამართავ მიმინოს ბადისა და მისატყუარი ფრინველის საშუალებით იჭერენ. მისატყუარი ფრინველი ფერადი უნდა იყოს და კარგად მფეთქავი, რომ მიმინოს ყურადღება შორიდანვე მიიპყროს. მისატყუარად ბელურაც გამოდგება და მებოლოკიე ჩიტიც. მაგრამ ბელურა, თუმცა კარგი მფეთქავია, ფერით მიმზიდველი არ არის, ხოლო მებოლოკიე, მიუხედავად მისი მიმზიდველობისა, ძნელად გასამართავია. საუკეთესო მისატყუარ ფრინველად გურიაში ღაჯოა მიჩნეული; მას მკერდი თეთრი აქვს, ზურგი წითელი; ფეთქა კარგი იცის და არც გასამართავად არის ძნელი.

გასამართავად, ჩვეულებრივ, ირაო ღაჯოს (ე. ი. მალა მაფრენალს) იჭერენ—კარგი ფეთქა იცისო; ღაჯოს, რომელიც ნაგრებში დაძვრება, ვრიდებიან. ღაჯო ისევე, როგორც მიმინო, წლევანდელი უნდა იყოს: გამოზამთრებული ღაჯო ძნელად გასამართავია.

ღაჯოს დაჭრა ელიობას იწყება (20 ივლისი ძვ. სტ.); მას იჭერენ ან მიწის სხაპით (ჩხობატურში—ძუის სხაპი), ან სალაქიე სხაპით (ჩხობატურში—სირენჩქა), ან ე. წ. საყლაპავით.

მიწის სხაპის დაგება ღაჯოს ნიერ აჩემებულ ადგილზე იციან. მიწის სხაპი მარბოდგენს ბის (კომშის) ნედლ ტოტს, რომელიც მსხვილი ბოლოთი დატყენლ მიწაშია ჩასმული. ბის მოღუნულ ტოტს, რომელსაც აქ გარა ეწოდება, მეორე ბოლოზე მობმული აქვს ერთი ციდა ძაფი. ძაფზე, თავისი მხრით, დამაგრებულია რიკი და ძუის მარკუჟი. ბის ტოტისაგან რამდენიმე მტკაველის დაცლებით, შესაბამისად იმისა თუ რა ზომისაა გარა, მიწას მოასუფ-

¹ შავი ენა საერთოდ მტაცებელი ფრინველის კარგი ზნის მჩვენებელია, შადრ: „გარანა უნდა გაუზინჯო ენა, თუ შავი აქვს უკეთესი აღარ გინდა, და თუ თეთრი ენა აქვს, ტყველად წუ დაძვრები წიხედს კორხედ“ ლ. ბატონიშვილი, კლმასობა, თბ. 1935, გვ. 216).

² ს. ს. ორბელიანი, ქართული ლექსიკონი, ტფ. 1928, სიტყვასთან გეზელა-ბაზნი მა-ზაღნი (ქორი და მისთანა მამალი).

³ იქვე, სიტყვასთან კაპოეტი—ფრინველი წელიწად-გამოვლილი.

თავებენ და ღაჯოს მიაწყობენ (ღაჯოლი მრგვალად მოღუნული და ორივე წვერით მიწაში ჩასმული ტოტია). ამის შემდეგ გარას მოშვილდავენ და მის ბოლოზე მობმულ რიკს ღაჯოს ამოსდებენ, ხოლო რომ მოშვილდულმა გარამ რიკი ჰაერში არ აიტაცოს, მას რიკის დასაკავებლით ღაჯოზე დაამაგრებენ. რიკის დასაკავებელზე დასაჯდომ ჯოხს დასდებენ, რომლის ქვეშ ქინძისთავით კალია დამაგრებული და რომელზედაც ძუის მარკუჟია გადადებული. ასე აწყობილ სხაპს ცალი გვერდიდან ღაჯოს გაუქეთებენ—მტკაველის სიგრძე ჩხირებს ჩამოურიგებენ,—რომ ღაჯოს მხოლოდ ერთი მისაველი დარჩეს კალისთან. კბალის (კალის) მოყვარული ღაჯო დასაჯდომ ჯოხს ყერ ასცდება, დაჯდომისას მას ძირს დასწევს, რასაც სხაპის დასლტა და ღაჯოს მარკუჟი გაბმა მოსდევს.

ზოგჯერ მიწის სხაპს ერთი დასაჯდომი ჯოხის ნაცვლად ოთხს უკეთებენ და ამის მიხედვით ასხავეებენ ცალჯოხიანსა და ოთხჯოხიან სხაპს.

სალაქიე სხაპი, როგორც სახელწოდებიდანაც ჩანს, მხოლოდ ღაჯოს დასატყუარად განკუთვნილი სხაპია. განსხვავებით მიწის სხაპისაგან მას მიწის ზედაპირიდან დაახლოვებით 1,5 მეტრის სიმაღლეზე აგებენ აგრეთვე ღაჯოს მიერ ამოჩემებულ ადგილას. სოფ. ჩიბათში დამოწმებული სალაქიე სხაპი¹ 1 მ. და 60 სმტ-ის სიმაღლისაა. იგი შედგება სალაქიეს ტარისა და გარაქსაგან. გარა (ბის ტოტია წვერილი და რბილი, რომ დრეკალობა დიდხანს შეინახოს და ასლტეისას ღაჯო არ გაფუჭოს) სალაქიეს ტარზე ყოლის ტყავითაა დამაგრებული. სალაქიეს ტარისა და გარას დამაგრების ადგილზე სალაქიეს ტარი გახვრეტილია, ხოლო, ბუდეში, სალაქიეს ტარის პერპენდიკულარულად, სამუხლეთა ჩადგმული (სიგრძით 50 სმტ.); რომლის ბოლო ამოღუნულია, ამობრუნებული და სამუხლეთა ჩადგმული. სალაქიე სხაპის ეს ნაწილი (სამუხლის ბოლო, თითქმის რგოლივით დაყენებული) მიწის სხაპის დაღვილის ფუნქციას ასრულებს და ამავე სახელწოდებას ატარებს. სამუხლეთა სალაქიეს ტარზე ყოლის ტყავითაა დამაგრებული და ტარიდან 20 სმტ-ის დაცილებით გახვრეტილია. ბუდეში ჩასმულია ე. წ. მუხლი (ან დადალი), გადატეხილი ჯოხი, რომლის თავისუფალი ბოლო დაღვილთანაა მიტანილი. სალაქიეს ეს ნაწილი (მუხლი) მიწის სხაპის დასაჯდომი ჯოხის ფუნქციას ასრულებს. ღაჯოსისავე გადმოღუნული გარა, რომელსაც მსგავსად მიწის სხაპისა მარკუჟი და რიკი აქვს მობმული, ამ რიკისა და მუხლის თავისუფალი ბოლოს საშუალებით ღაჯოზე დაამაგრებული ისე, რომ მუხლის შერხვევა რიკის ამოსლტეისას და სალაქიე სხაპის დაშლას იწყევს. გარას ბოლოზე მობმული მარკუჟი მუხლზეა გადადებული და სგავანგებო ჩხირებით გ. შლილ მდგომარეობაში დატოვებული. გარაზე, ზევიდან, ჩამოკიდებულია ძაფზე მობმული კალია, რომელთანაც მისვლისას ღაჯო სხაპის მუხლზე უნდა ჩამოჯდეს. ამ შემთხვევაშიც ღაჯოს სიმძიმეა სხაპის დაშლისა და სხაპის მარკუჟი ღაჯოს მოქცევის მიზეზი (სურ. № 1).

¹ აღწერილი სალაქიე სხაპი ჩვენის თხოვნით გააკეთა ს. ჩიბათის მცხოვრებმა 5 მსტორ გიორგი-ძემ ქუთაისში, რისთვისაც მას ზედლობას ვუძღვნი.

სალაქიე სხაპი, მიწის სხაპთან შედარებით, ღაყოს დაქერის უფრო ეფექტურ საშუალებად ითვლება.

ღაყოს დაქერის ზემოაღნიშნულ საშუალებათა გარდა გურიაში ხმარებაშია აგრეთვე მ. წ. საყლაპავი. საყლაპავი გრძელ ძაფს წარმოადგენს, რომელზედაც 3—4 კალია ასხმული და რომლის ერთი ბოლო ჯოხზეა დამაგრებული. ზოგჯერ კალიას სხეულში პატარა ჩხირს გაუყრიან, ზედმოხვეული ძაფით, რომლის თავისუფალი ბოლო ჯოხზეა დამაგრებული. ღაყოს მიერ კალიის ჩაყლაპვა ორივე შემთხვევაში ღაყოა ჯოხზე დაზმას იწვევს.

როგორც აღინიშნა, ღაყოს დაქერის ყველა შემთხვევაში (მიწის სხაპი, სალაქიე სხაპი, საყლაპავი) მისატყუარია საჭირო. გურიაში მისატყუარის ყველაზე გავრცელებული სახე კბალია (კარის ყველაზე გავრცელებული სახე კბალია (კარის). გურული მონადირეები კალიასაც საგანგებო ნიშნებით ასხვავებენ.

კალიის დასაქვრად საიისლეში (ისლის ადგილია) ან გაშობილაში (დიდი ხნის მოუხნავი მიწა) მიდიან და ეძებენ: გაძვერიე კბალს (მოუსვენარია და ნიადაგ დაძვრება), ჩალდაყას (ჩალდაყს უფრო ჩამოგავს), წიკატაქს („წისიქსიკებული წვერი აქვს“-ო), ძირყულაქს (სიმინდის მჭრელი მხარია), ირემას (რქები აქვს წამოდის ზრდილი), შავ კბალს, მსუქანას და სხვ.

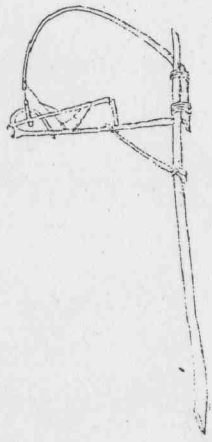
ღაყოს საყვარელი კალია მსუქანაა, მაგრამ გაძვერიე კბალს მეტად ეტანებიან; რადგან „წიკატაქსიდან შემხედვარია უფრო“.

გასამარავად, ჩვეულებრივ, მამალ ღაყოს იჭერენ—ფერით უფრო მინიდეგლია და უფრო მფეთქავი. თუ მონადირემ რამდენიმე ღაყო დაიჭირა. საუკეთესო მათ შორის ხელით მოჰყავს, ხოლო დანარჩენი ღილზე ჰყავს ძაფით დაბმული.

შერჩეულსა და შინ მოყვანილ ღაყოს ეფხებზე ორტოტად შეგრებილ ძაფს მიიბამენ (40—50 სმ-ის სიგრძისას), რომლის ცალწვერა ბოლოს სალაქიე ჯოხზე. შუა ადგილას, დაამაგრებენ. ძაფს ფერადს შეგრებიან—წითელს, შავს და თეთრს—„თვალს რომ გაუხარდესო“-ო. ეფხებზე ღაყოს წითელი მუხლის ნაჭრებს დახვევენ (ბოკელი¹), რომ ძაფმა ფეხი არ დაუწევას ღაყოს.

სალაქიე ჯოხად ხის ნელდ ტოტსა ხმარობენ (1 მეტრის სიგრძისას), მაგრამ საუკეთესო სალაქიე ჯოხად ანწლის ღეროა მიჩნეული: ხესთან შედარებით

¹ ს. ს. ორბელიანი, ქართული ლექსიკონი, დასახ. გამოც., სიტყვასთან ბოკელი—ქორის საფერხული ჯამლს გარდა.

სურ. 1

ანწლის ღერო რბილია—ღაყო ფეხს უკეთ მოიკიდებს და არცწელს შეატეხავს ზედ.

პირველი სამი დღის განმავლობაში ღაყო სალაქიე ჯოხის შუაწელზეა მიბმული ისე, რომ ძაფის სიგრძე ჯოხის წვერს არ გადასცდეს, ხოლო ჯოხი აივნის სვეტზეა დამაგრებული. პირველ დღეებში ღაყო ურბა (ველურია), წასვლასა ლამობს და ჯოხის შუაწელზე იმიტომია დაბმული, რომ აფრენისას ჯოხი მუდამ თვალწინ ჰქონდეს, თანდათან შეეჩვიოს მას.

იმ ადგილას, სადაც ღაყოა დაბმული ჯოხზე. ტრიეს კუდით (გრძელღერიანი ბალახია) დაამაგრებენ კალიას, ფრთებისა და ფეხებისაგან გააცილს. თუ ღაყო კალიას არ დაეკარა, კალიას ფეხზე მოუტაცუნებენ და იქამდე ცდილობენ, ვიდრე ღაყო საჭმელს არ მიეტანება.

მეოთხე-მეხუთე დღეს ვიწროდ და გრძლად დაჭრილ ხორცს (ქიას რომ ჰგავდეს) ჩხირზე წამოაგებენ და ღაყოს შეაძლევენ. ამავე დღიდან ღაყოს საბმელს ჯოხის წვერზე გადაიტანენ და აღამიანთან ცოტად თუ ბევრად შეჩვეული ღაყოს გამართვას შეუდგებიან. უპირველეს ყოვლისა ღაყოს გარეთ გაიყვანენ, სალაქიე ჯოხს „შემოუქანებენ“, ღაყოს ააფრენენ და აფრენის შუალევე ჯოხს მიაგებებენ. ამ მოძრაობას იმეორებენ იქამდე, ვიდრე ღაყო აფრენის შეწყვეტის იხე ჯოხზე შემოჯდომას არ ისწავლის.

ამის შემდეგ შეუდგებიან საკუთრივ ფეაქის სწავლებას². ამ მიზნით ღაყოს ჯოხს გამოაცილიან ფეხებიდან და ჯოხზე დაჯდომის საშუალებას არ აძლევენ. ღაყო ამ წესით თანდათანობით სწავლობს ფეაქას.

ამრიგად და ამ თანამიმდევრობით ღაყო დაახლოებით ათ დღეში იმდენად გაიმართება, რომ შესაძლებელი ხდება მისი წაყვანა მიმინოს დასაქვრად. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ გურიაში ხშირად იჭერენ და მართავენ ღაყოს არა მიმინოს დასაქვრად, არამედ მხოლოდ გართობის მიზნით.

ჩიტბადობა—მიმინოს დაქერა, ჩვეულებრივად, ფერცვალობას (ნ აგვისტოს ძვ. სტ.) იწყება. ფერისცვალება მიმინოს დასაქვრად, ისე როგორც ელიობა ღაყოს დასაქვრად, ძველად ბედობის დღედ იყო მიჩნეული.

მიმინო თბილი ქვეყნებისაკენ მასობრივ გადაფრენას ფერისცვალებიდან რამდენიმე დღის შემდეგ იწყებს. ადრე წამოსული მგზავრი მიმინო მთებისაკენ მიიწეებს და მონადირეები მას მთის სერებზე უხვდებიან. შემდეგში, მიმინოს მასობრივად წამოსვლის დროს (ირაობა), და განსაკუთრებით ირაოს ბოლოს. მიმინოს სოფელშიაც იჭერენ. ადრე მოსული მიმინო უფრო მძლავრია, ხოლო დაგვიანებით მოსული ბლაგვი.

გურიის თითქმის ყოველ კუთხეში გარკვეული საიარაო ადგილები არებობდა. ჩოხატაურის მონადირეებში ცნობილი იყო ჯიხეთის, ჯვარცმის, ბურნათის, ჭაჭიეთის, კოხნარის, ბასიეთის, სანისლეს გო-

¹ იქვე, სიტყვასთან ფეაქა—ბაზი ველზე არ დადგეს; საფეთქი—ბაზი: ხარკუნებელი.
² იქვე, სიტყვასთან ირაო—(უცხ.) დიდ-დიდნი ფრანგული (+ჩასაკითხა B); „არჩილიანის“ (თბ. 197 წ. ტ. 11) ლექსიკონი: სანადირო ფრინველთა დაქერის დრო.

რის, და სხვ. საირაოები, ქ. მახარაძის მიღამოებში — გორმაღალას, ლიხაურის, ქანიშვილების და სხვ. საირაოები.

ლანჩხუთის რაიონში ზოგჯერ საირაო ადგილი ამ ადგილის მფლობელის სახელით იწოდებოდა. აქ ყველაზე ცნობილი იყო კვეტაიშვილების საირაო.

ჩიტბადლობლე ორის-სამი დღით ადრე მონადირე შერჩეულს და შეჩვეულ საირაოზე ქოხს დაიდგამდა. ქოხის დასადგმელად მონადირე დაქრიადა ხის ტოტებს (უკუთუ ამ ადგილებში საჭირო სისხირისა და სიდიდის ბუჩქები არ აღმოჩნდებოდა) და მათგან იმდენად მჭიდრო ღობეს გააკეთებდა, რომ ახლო მოსულ მძინოს ქოხს ამოფარებული მონადირე ვერ დაენახა.

თუ ქოხად წოდებული ეს ქვეროს ღობე საქმოდ მჭიდრო იყო, მონადირე ერთს ბოლოში ფანჯარას ამოუკვეთავდა, ხოლო თუ ღობე არ იყო მჭიდრო, ფოთლებიდან დაუწყებდა მიმინოს დაზვერვას.

იმის მიხედვით, თუ დღის რომელ ნაწილში აპირებდა მონადირე ჩიტბადლობას, იგი ააგებდა დილის ქოხს ან საღამოს ქოხს. მათი მდებარეობა შეპირობებული იყო როგორც მიმინოს მოძრაობით, ასევე ქარის მიმართულებით.

ლანჩხუთის მიდამოებში ახალა ცნობილია ჯვარის ქოხი, დარდაის ქოხი, გზის ქოხი და სხვ., როგორც საუკეთესო ადგილი ამჟამადაც მოქმედი ქოხებისა.

იმ შემთხვევაში, თუ ქოხი შენდებოდა ამა თუ იმ პირის მიწა-წყალზე, ქოხი ამგების საკუთრებას წარმოადგენდა: ამ ადგილებში ქოხის აგება სხვისთვის აკრძალული იყო.

სახელწიფო მიწაზე ქოხის დადგმა ყველას შეეძლო, და ქოხი იმ პირის საკუთრებად ითვლებოდა, ვინც დადგამდა მას. ამგვარი ქოხით სხვასაც შეეძლო სარგებლობა, უკუთუ წინასწარ გამოითხოვდა ნებართვას ქოხის პატრონისაგან.

ახალ ქოხს სხვა ქოხებისაგან ისეთი ნიშნით აგებდნენ, რომ მონადირეებს ერთმანეთისათვის ხელი არ შეეშალათ.

საჩიტბადლოდ გამზადებულ მონადირეს თან მიაქვს ჩიტბადლე, სახამ-ლაკი, საელლიამხრე, ინთა, ნემსი, ძაფი და სხვ. ქოხთან მისული მონადირე ქვეროს ღობეს ამოეფარება, ჩაჯდება ისე, რომ ქოხის ფანჯრიდან ღია ადგილას გადასტკიროდეს, და მიმინოს უფარაჯებს.

ჩიტბადლე¹ ორი გრძელი თხილის ტოტისაგან შედგება (სიგრძით 2,5 მეტრისა), რომლებსაც ჩიტბადლის ტარები ეწოდება. ჩიტბადის ტარები გამართულ მდგომარეობაში ბოლოებით ერთმანეთს ეხებიან და სწორ კუთხესა ჰქმნიან, მაგრამ დამაგრებულნი ერთმანეთზე არ არიან. ჩიტბადის ამ ორ ტარს შორის ბადეა ამოქსოვილი, უმეტეს შემთხვევაში შავი ფერის ძაფისაგან. ბადის თვლები არაა დიდი: ყოველი თვალი დაახლოვებით 16 კვ სმ-ს უდრის. იმ შემთხვევაში, თუ ბადე თეთრი ძაფითაა ამოქსოვილი, მას აწწლის, კაკლისა ან ლობოს ფოთლის ნახარშით ღებავენ.

¹ ს. ს. ორბელიანი, ქართული ლექსიკონი, დასახ. გამოც.: სიტყვასთან მახე-ჩიტბადლე.

სახამლაგი¹ რბილი შეშისაგანაა გაკეთებული; იგი ორ თასმას წარმოადგენს, რომლის ერთი ბოლო, ორ ტოტად გაშვებული, მიმინოს ფეხებზეა და მგრებული, ხოლო მეორე ბოლო მონადირეს ხელით უჭირავს.

საღლიამხრე² აგრეთვე რბილი შეშის ზონარია. მას ჯერ ხელზე მოიზომივენ, შემდეგ მიმინოს მხარსა და ილლიას მოურტებენ და სახამლაგზე დაამაგრებენ, რომ მიმინომ წელი არ დაიზიანოს.

საღლიამხრეს მხოლოდ მიმინოს უკეთებდნენ; ქორსა და შევარდნს იგი არ ესაჭიროებოდა, რაც ს. ორბელიანის განმარტებიდანაც ჩანს („საფერცხე—მიმინოს სამჯარლიი“, „ჯამლი—ბაზთ პაიკი“).

ქოხს ამოფარებული მონადირე ჩაჯდება, ჩიტბადის ერთ ტარს მიწაზე გასდებს, ხოლო მეორეს ვერტიკალურად დააყენებს ისე, რომ მარცხენა ხელით ადვილად მისწვდეს მას. იქვე, მარჯვენა მხრიდან, სადაჟიე ჯოხს მოიმარჯვებს. ასეთს მდგომარეობაში ბადე დაქიმულია, ხოლო დაყო ბადეს ამოფარებული. გზად მიმავალი მიმინო საირაოს რომ მიუახლოვდება, ირათს დაიწყებს. მიმინოს დანახვისთანავე მონადირე მარცხენა ხელს ჩიტბადის ტარს მოჰკიდებს, ხოლო მარჯვენას სადაჟიეს წაატანს და დაეოს უფეთქებს. თეთრგული და წითელგული ლაქო მალე მიიპყრობს მიმინოს ყურადღებას; მის დანახვაზე მიმინო არკუ შეება და ლაქოსაკენ ელვის ვისწრაფით დაეშვება; ბადესთან მისული იგი ბადესა ხედება და მის ლაქოსაკენ გაიტანს. ამ მომენტში მონადირე განზე გაავადებს ლაქოს, რომ მიმინომ იგი არ გააფუქოს, მარცხენა ხელით სწრაფად დახურავს ბადეს და მიმინოს ბადეში ჩაახვევს.

შესაძლებელია სანადიროდ გამოსული მიმინო მონადირეს მეორე მხრიდან წამოეპაროს მოულოდნელად. ასეთ შემთხვევაში მონადირეს მართებს ელვის სისწრაფით ლაქო მარცხენა ხელში გადაიტანოს, ჩიტბადის ტარი მარჯვენათი დაიჭიროს, ან ლაქო ბადეში გააძვრინოს, ე. ი. ბადე ისევე მიმინოსა და ლაქოს შორის მოათავსოს და ისევე იმავე წესით, მაგრამ შებრუნებული მიმართულებით, მიმინო ბადეში ჩაახვიოს.

ჩიტბადობის დროს მონადირე ძალიან უფრთხილდება ლაქოს: გარდა იმისა, რომ მიმინოზე ნადირობისას ლაქოს მონალიობაა უკვე და ძნელია ლაქოს დაქვრა და გამართვა, სირცხვილადაა მიჩნეული, რომ მიმინომ მონადირეს ლაქო გაუფუქოს.

ზოგჯერ მიმინოს დანახვაზე ლაქო შეშინდება, ძაფზე დაეკიდება სულ-განაბრული და აღარ ფეთქავს. ასეთ ლაქოს ჩვეულებრივ, ცალ თვალს (საკუთრივ მარჯვენას, რადგან ლაქოს პირი მონადირისაკენ აქვს მოქცეული) აუბამენ, ხოლო მეორეზე ნაჭრის საფარველს (ბიბილოს) გაუყუთებენ, რომ ლაქომ ზევით არ აიხედოს და მომავალი მიმინო არ დაინახოს (ს. ჩიბათი). ზოგ შემთხვევაში (ქ. მახარაძე) ლაქოს ორივე თვალზე, იმავე მოსაზრებით, ფისის ბიბილოს დააკრავენ.

¹ იქვე, სიტყვასთან ჯამლი—ბაზთ პაიკი.

² იქვე, სიტყვასთან საფერცხე—მიმინოს სამჯარლიი.

ბადეში ჩახვეული მიმინოს ამოხსნას დაოსტატებული ხელი უნდა. შეშინებული მიმინო ბადის თვლებშია გასლართული; ქვეანგებით მას ბადის ძაყი აქვს ჩაბლუჯული და მისი ამოყვანისას ბადიდან ფრთხილად იქცევიან. ამიტომ საჭიროა მონადირემ ნელა შეაპაროს ხელი ბადეში, ჯერ ფეხები უშოვოს მიმინოს, შუა თითის სახსარზე მას ნელა დააქაროს ხელი, რომ მიმინოს ყველა თითები გააშლყვინოს, ფრთები და ბოლო გაუსწოროს და გაუთავისუფლოს. მ.დ.ს. იკლუზისგან, მოჭიდოს ხელი მიმინოს ისე, რომ ფრთები, ბოლო და ფსკერი ერთად მიხედეს და ამოიყვანოს იგი ანუ, როგორც გურული მონადირეები ამბობენ, ამოსწუროს.

ახლად ამოწურულ მიმინოს, უკეთესი იგი უპასუხებს კაი მჭირაივი მიმინოს ყველა შემოადინიშნულ მაჩვენებლებს, უპირველეს ყოვლისა თვალებს აუბამენ, ე. ი. ძაფს გაუყრიან ორივე თვალს ქვედა ქუთუთოში (ჩიმიჩიმი) და ძაფის ბოლოებს ათვს უკან გაუნასკვევენ. ამის შემდეგ ფეხზე გაუკეთებენ სახამლაეს; მხრებზე მოარგებენ საღლიამხრებს და შინ წასაყვანად გაამხადებენ; ზოგჯერ კი მიმინო სახლში მოუხამლაეადაც მოჰყავთ.

მიმინოს გამართვას პარველივე ღამიდან შეუდგებიან. მონადირე მარცხენა ხელის დიდსა და საჩვენებელ თითებზე მეშის საფარველს გაიკეთებს, რომელსაც ეწოდება ორთითი (ს. ჩიბათი), ან საფუხარი (ქ. მახარაძე); ან ხელის ფოხი (ლანხუთი), მარცხენა ხელზე დასმულ მიმინოს განათებულ ოთახში შეიყვანენ და პირველყოვლისა მკრთალ შუქზე თვალებს აუხსნიან. სახამლაეისა და საღლიამხრეს ბოლოები მონადირეს თანაბრად აქვს მოზღაღული და მარცხენა ხელის დიდი და საჩვენებელი თითებით უჭირავს. მიმინოს გამართვისას სახამლაეისა და საღლიამხრეს მოზიდვის განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა, წინააღმდეგ შემთხვევაში მიმინოს ან ფეხი დაუგრძელდება (თუ სახამლაეის ბოლო ტოტები თანასწორა არაა), ან ფეხის დროს წელი დაუზიანდება (თუ საღლიამხრე სახამლაეთან შეწყობილი არ არის).

პირველი ღამის განმავლობაში მარცხენა ხელზე შემომჯდარ მიმინოს ყურში უგზავნიან, უსტევენ. უწუნწრუქებენ¹, რომ მიმინო ადამიანის ხმას შეეჩვიოს. ამის გარდა, და რაც მთავარია, გამუდმებული და მონოტონური გუგუნის შედეგად მიმინოს ძილი ერევა და მოქნარებას იწყებს. მაგრამ მიმინოს დაძინებას არ აცლიან, ყურში ჩაბერვი ა ფხიზლებენ. მიმინოს მოავინიერება უპირველეს ყოვლისა მისი დაღლის საშუალებით წარმოებს, რასაც შემოხსენებული წესით აღწევენ; მიმინოს ხელის ხლებას საერთოდ ერიდებიან „ფაქიზა, ბურღლა აეჩიქნება და წვიმა გაუარს“-ო.

აქვე ოთახში ხალხი იმყოფება, ძალდაც ოთახში იყოლიებენ, რომ მიმინო პირველი დღიდანვე შეეჩვიოს ადამიანსა და მის გარემოს.

პირველსავე ღამეს, მიმინოს რომ დაღლა შეეტყობა, მას ხელს უბრუნებენ (მაჯას უტრიალებენ); ამით მიმინო ფეხის შენაცვლებას და ადამიანის ხელზე ჯდომას სწავლობს. მიმინო რომ ყოველ გამოუხიზლებაზე შეირეკება და ბუმბულს გაისწორებს, მონადირე იტყვის „მიმინო მართვაში შევიდა“-ო.

¹ ს. ს. ორბელიანი, ქართული ლექსიკონი, დასახ. გამოც., სიტყვასთან წრფუნნი-ბაგეთა ქართ მოწოდება ვინა ცხენთ ხმის დაცემა

გათენებამდე რამოდენიმე ხნით ადრე („იალონი რომ არაა არსა და კილო ბნელია“) მიმინოს ეზოში გამოიყვანენ და გათენებამდე ხელზე დამჯდარს ატარებენ; გათენებისას მიმინო უყურებს ქათმების ფრთხილს, ძაღლის სირბილს, ხალხის მიმოსვლას და ახალ გარემოს ეჩვევა.

გათენებიდან რამდენიმე ხნის შემდეგ მიმინოს მყოფდრო ადგილზე გაიყვანენ, ხალხს, საქონელსა და ფრინველს გაარიდებენ და წინა დღიდან ნაშემილარ მიმინოს ასაუხსნებენ. საუხმედ აქმევენ ტყავაცლილი წიწილის მკერდს, ბარკლებს, კუქ-ფილტვს. წიწილის ხორცი თვითრად უნდა იყოს გარეცხილი, მას არ უნდა შეჰყვეს ქონი და ძარღვი. მიმინოს პირველი დასაუხსნება შემდეგი წესით წარმოებს: ხორცის ნაწილს მარჯვენა ხელის დიდი და საჩვენებელი თითებით აიღებენ და მიმინოს ნისკარტთან მიუტანენ. თუ პირველ შეთავაზებაზე მიმინომ საჭმელი იუარა, ხორცის ნაწილს ფეხებთან მიუტანენ, მიმინო ერთ ხანს არა ჰამს ხორცს, „ძალიან პატივობს“, შეიძლება არც შეხედოს ზედ. მაშინ ხორცს ფეხთან გაუქანებენ („ვითომ-თვითომ დაიჭირა ჩიტი და ფართხალობს“-ო). ასეთი შეთავაზებისა და შეტყუების მრავალი ცდის შემდეგ მშვიდი მიმინო უცბად მოტიკნის (მოწიწკნის) ხორცის ნაჭერს, გადაყლაპავს და მიმოიხედავს. შემდეგ კვლავ შეიძლება და შეატყუებენ ხორცს და ამგვარად ნელ-ნელი შეაჩვევენ მიმინოს ადამიანის ხელიდან კვებას.

პირველი საუზმის შემდეგ მიმინოს, რომელსაც უკვე ხიზა აქვს შებმული ქანდარაზე შეაგდებენ და ხიზით დაბამენ.

რამოდენიმე ხნის შემდეგ მიმინოს კვლავ ხელზე დაისვამენ, შარაზე გაეღენ, ჯარში გაერევიან, წისქვილში შევლენ და ა. შ.

არც მეორე ღამეს დააძინებენ მიმინოს; ზემოთ აღწერილი წესით ძილს უტეხავენ, ღლიან და იმორჩილებენ მას. მეორე დღით ეზოში გამოიყვანონ მიმინოს წინაღმართან შედარებით მეტს შეაჭმევენ, ისევ ქანდარაზე შესვამენ, და ხიზით დაბამენ. მეორე დღიდან ძაღლს ქანდარასთან ახლო აჭმევენ და იქვე აწყობებენ, რომ მიმინო ძაღლს შეეჩვიოს.

მიმინოს გატეხვის (კაცთან შეჭვევის) ვადა ერთი მხრით მიმინოს ზნეზეა დამოკიდებული, მეორე მხრით ბაზიერის მეცადინეობაზე საერთოდ კი 2—5 დღის ასეთი მეცადინეობის შემდეგ მიმინო ეჩვევა ადამიანს და მის გარემოს, ნორმალურად იკვებება, ღამე თურზე¹ (ან წაქცეულ სკაძზე) ზის, ხოლო დღით ქანდარაზე; მისი მოთვინიერების პირველი საფეხური უკვე განვლილია და ბაზიერი მის გამართვა-წრთვნას შეუდგება.

ადამიანთან და მის გარემოსთან შეჭვევის შემდეგ მიმინოს საქნიერზე მოსვლას ასწავლიან, ე. ი. ასწავლიან ბაზიერის დაწრუწუნებაზე მის ხელზე შემოჯდომას.

იმ დღეს, რადესაც ბაზიერი შეუდგება მიმინოს წრთვნას საქნიერზე მოსვლაში, მიმინოს არაფერს არ აჭმევენ. რომ მოყამდება და მიმინოს შიმშილი შეაწუხებს, ზემოაღწერილი წესით შეზაღუდულ ხორცს მოაკენტირებენ

¹ ს. ს. ორბელიანი, ქართული ლექსიკონი, დასახ. გამოც., სიტყვასთან თფრი-ქარის საჯდომი.

კოტაილს და შემდეგ ხელს, რომელშიაც ხორცი უპირაფთო, განზე გასწევენ, დაუჩრუოებენ, ცდილობენ, რომ მიმინო მარჯვენა ხელზე გადმოჯდეს. ამ ცდის რამდენჯერმე განმეორების შემდეგ მიმინოს მარჯვენა ხელზე გადმოსვლას შეასწავლიან, შემდეგ მანძილს მარცხენა და მარჯვენა ხელს შორის ნელ-ნელა ზრდიან და როდესაც მიმინო კარგად შეითვისებს ბაზიერის ნიშანზე მარცხენა ხელიდან მარჯვენა ხელზე გადასვლას, მიმინოს ქანდარავზე შესვამენ, ხიზის ბოლოს მარცხენა ხელზე დაიკვირენ და ზემოთაღწერილი წესით შეასწავლიან მიმინოს ბაზიერის ნიშანზე ქანდარიდან მარცხენა ხელზე გადმოსვლას. ამის შემდეგ ხიზას თანდათან აგრძელებენ, მიიყვანენ მას 50—60 მეტრის სიგრძემდე. მიმინო რომ შეითვისებს ასეთი შორი მანძილიდან საქნიერზე მოსვლას, იგი სანდოა და უკვე შესაძლებელია ხიზის შესხნა.

როგორცა ჩანს, მიმინოს გამართვის პირველ საფეხურზე, როდესაც მას აღ მიახსნა და მის გარემოს აჩვენენ, მიმინოზე უძილობითა და დადლით მოქმედებენ. გასართვის მეორე საფეხურზე, როდესაც მიმინოს საქნიერზე მოსვლას ასწავლიან, მიმინოზე მოქმედების ძირითადი საშუალება შიმშილია (შდრ. მიმინო რომ გაძღვებო, ხელზე აღარ დადგება¹).

ბავლის გაგდებაც—მიმინოს გამართვის უკანასკნელი საფეხურია. ბავლის გასგდებაც მწყერისფერ წიწილას არჩევენ. მწყერისფერ წიწილას ხიზას თავისუფალ ბოლოს მოაბამენ და ზურგს უკან დაიპყრენ, რომ იმ ნომ წიწილა აქ დაინახოს. ერთი დაწრუწუნების შემდეგ წიწილას წინ გადააგდებენ და მიმინოს მიუტევენ, მიმინო დაეცემა წიწილას, ძირს დააგდებს, კვანავით და მორჩილებს და მის გაბდენას შეუდგება. ამ დროს ბაზიერი მიმინოს მიეპარება, ფრჩხლით გადაუხსნის წიწილას თავის ქალას და მიმინოს შეაქვევს წიწილის თვალსა და ტერის, რასაც დათვალ ტერინება ეწოდება.

დათვალტერინების შემდეგ წიწილის ხორცს ფრთხილად და მიმინოსთვის შეუძინებლად გარეცხილი ხორციით შეუცვლიან (სამით გააძღობენ მიმინოს. ბავლად გურიაში მწყერსაც ხმარობენ ხოლქე, თუ კი ამ დროს მონადირეს მწყერი აღმოუჩნდა.

იმ შემთხვევაში, თუ ბაზიერს განსაკუთრ ბით კარგი მიმინო გამოადგებოდა, დაჭერილი მწყერს სოფელში მოიყვანდა, მიმინოს წინ აუგდებდა და შორიდან მიუტევდა მას. ასეთი შემთხვევები ჯარში ბავლის გაგდებისა წარმოადგენდა თავისებურ გასართობ სანახაობას და მიმინოს მაღალი თვისებების ჩვენებას

მიმინოს ჩაბურება გურიაში პირველ მწყერობაზე იცოდნენ. ბავლის გაგდების შემდეგ მიმინო უკვე გამართულია და მისი სანადიროდ წაყვანა მეორე დღიდანვე შეიძლება. მაგრამ ნადირობის პირველ დღეს ხიზაშეხსნილსა და ექვანშენიშულ მიმინოს მხოლოდ ერთ მწყერს დააჭერინებენ.

¹ ე. გაბრიჩიძე, ქართული ანდაზები, თბ. 1937 წ.

² ს. ს. ორბელიანი, ქართული ლექსიკონი, დასახ. გამოც., სიტყვასთან აბულ-ქორთ ბავლი გაუგდო. ბავლი—გამართვისა თვის ქორის პირველ დაჭერილი ფრინველი (ახლანქორსა და მისთანათა პირველ ფრინველი შეაპყრობინო გასართობელად).

პირველ მწყერობაზე მიმინო გაჰყავთ გვიან რადგან, დღე ცხელია. გარდა ამისა საღამოსათვის მიმინო „მოშიებულია“, და უფრო დაღლილი, მამასადამე, უფრო თვინიერი და „მონადირესაკენ მომხედვარე“.

პირველდაჭერილი მწყერის გასუფთავებას რომ დაიწყებს მიმინო, მას, ისევე როგორც ბავლის გაგდებისას, ფრთხილად მიუახლოვდებიან, დათვალტერინებენ, შემდეგ ხაპის ფრთლით მოტანილ გარეცხილ ხორცს შეაპარებენ და ამ ხორცზე დააძღობენ.

მწყერობის მეორე დღეს მიმინოს მხოლოდ 4—5 მწყერს დააჭერინებდნენ; მის მიერ დაჭერილი ყოველი მწყერის მხოლოდ თვალ-ტერის აქმედდნენ და ნადირობის შემდეგ გარეცხილი და ძარღვისაგან გაკლილი ხორციით გააძღობდნენ იმავე ადგილზე, სადაც პირველად ჩააპურეს იგი, რათა ნადირობით გატაცებულ მიმინოს შორს წასვლის შემთხვევაში აღვიღად მიეგნო ამ ადგილისათვის.

კარგ მიმინოს გურული მონადირეები დაახმარებდნენ და უკვე კაპოეტით იე ნეორე წელსაც ნადირობდნენ² ზამთარში გამოყვანილი მიმინო ნარდ მიმინოს ნეორად სჯობია: უკრო მომხედვარია მონადირისაკენ, გამძლეა და შემტევი. თუ ნარდი მიმინო სანადიროდ მხოლოდ ნაშუადღევს გაჰყავთ, კაპოეტით ნადირობა დილიდანვე იციან, ერთდებიან მხოლოდ სიცხეს³.

მწყერობის დამთავრებისა და მწყერის მონადირობის შემდეგ მიმინოს ევენებს შესხნიან და მარტამდე სახლში ჰყავთ თურზე დაბმული. მარტის შუარიცხვეში მიმინოს სახამლაე-საღლიამხრისაგანაც გაათავისუფლებენ და ძაროში მოათავსებენ.

ძარს 5—6 მეტრის სიგრძისას წნავენ 1—1,5 მეტრის დიამეტრით. მას ჩვეულებრივად, საბჯენებზე დგამენ მიწიდან 1—1,5 მეტრის სიმაღლეზე. პირველ ხანებში ძარში მხოლოდ ერთი ქანდარია. იმ ნაწილს, სადაც ძარში ქანდარია გაკეთებული, გვიმრას გადაახურავენ წვიმისა და თოვლისაგან დასაცავად.

ზოგ შემთხვევაში მიმინოს ნადირობის დამთავრებისთანავე შეაგდებდნენ ძარში და მთელი ზამთრის განმავლობაში იქა ჰყავდათ; ეს უფრო მიზანშეწონილად იყო მიჩნეული, რადგან მწყერობის დამთავრების შემდეგ მიმინო თავისუფალ კვებაზე გადაჰყავთ, რის გამო იგი კვლავ ურავდება და შეიძლება თურს ფრთები შეაღწეოს.

ძარში მიმინოს წყალს შეუდგამენ, რომელშიაც ზოგნი ლურსმანს ჩაუგდებენ: „მიმინოს რკინის ჯანგი მოუხდება“—ო.

გაზაფხულის პირზე ძარის თავიდან გვიმრას გადაიღებენ და ძარში მეორე ქანდარას გააკეთებენ, რომ მიმინოს გადაფრენ-გადმოღერის საშუალება მიეცეს. დაახლოებით ამავე დროს მიმინოს ეწყობა „ბურღლის გაყრა“, რაც ჩვეულებრივ ივლისამდე გრძელდება. თუ რაიმე მიზეზების გამო ბურღლის ყრა გვიან დაიწყო, შეიძლება იგი მარამობის თემდეც გაგრძელდეს. ამ ხნის გან-

¹ შდრ. „ახალი სჯობს კაპოეტსა, რა მზემ სიცხე დააპიროს“ (სტრ. 681), ან: „კაპოეტსა მიმინოსს სპირს—სიცხის დროს დავარდების“ (სტრ. 682), თემიურბა II, თხზულებათა სრული კრებული, გ. ჯავახიას რედ., თბ. 1939.

² ს. ს. ორბელიანი, ქართული ლექსიკონი, დასახ. გამოც., სიტყვასთან ძარი—ქორის საჯდომი გოდორი.

მავლობაში მიმინო იცვლის ბუმბულს, ფრთებს, ჰვანგებს, ნისკარტს; მიმინო იცვლის აგრეთვე თვალის ფერსაც რასაც გურიაში თვალის გაღებ რუნება ეწოდება. ძარში ყოფნისას მიმინოს ალარ უწყებენ კვების განსაკუთრებულ რეჟიმს. მიმინოს აქმევენ იმდენს, რამდენსაც იგი შესძლებს. მიმინოს აქმევენ ყოველგვარ ხორცს, მსუქანსაც და მკლესაც, არ ერიდებიან ღორის ხორცს, ზღარბს და სხვ. მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ბურღლას გაყრა გვიან დაიწყო, მიმინოს მომეტებლად აქმევენ ღორისა და ზღარბის ხორცსა და თევზს. მაგრამ თუ არც ანახ უწყება, საჭმელად აძლევენ ყვავისა და თავის ხორცს. გურული მონადირეების აზრით, ეს აჩქარებს ბურღლას გაყრას. მხოლოდ ნისკარტის გამოცვლის დრო რომ მოუვა მიმინოს, რბილსა და დაკვირლ ხორცს აქმევენ, უფროსილდებიან ნისკარტი არ დაიზიანოს.

მარიანობის ექვსში მიმინო ძარიდან გამოჰყავთ, ხოლო გამოყვანამდე ერთი კვირით ადრე კუჭს უწყენდენ და კვების მკაცრ რეჟიმზე გადაჰყავთ მიმინოს გამოყვანის წინა დღით, არაფერს არ აქმევენ და ამომშობებენ, რადგან ძარიდან გამოყვანილ მიმინოს ხელახლა გამართვა ესპირობება იშვებ წესით, რა წესითაც ნარდ მიმინოს მართავენ ხოლქე; კაპოეტს თვალის აბზა არ უნდა მხოლოდ.

კაპოეტი უფრო ძნელი გასანართავია, ვიდრე ნარდი, მაგრამ გამართულს მწერი ალარ წაუვა: მან ნარდზე უკეთესი დამუხლვა იცის; კაპოეტით ხშირად ტყუას ქათამხედაც ნადირობენ.

კაპოეტად ჩვეულებრივ ნათელწითელი, შავი და თეთრი მიმინო გამოჰყავთ, დანარჩენი მიმინოები სუსტებია და ზამთარს ძარში ვერ უძლებენ.

ერთი მიმინოთი 5—8 წლის განმავლობაში ნადირობენ. ნესამე მეოთხე წლიდან მიმინოს სხემა აკლდება მხოლოდ. ნადირობისათვის უფარგის. მიმინოს თავისუფლად უშვებენ, თუმცა მისი მოკვლა საჭირო, რადგან სოფელს შერეული მიმინო შორს არ მიდის და შინაურ ფრინველს ანადგურებს; მიუხედავად ამისა, მიმინოს პატრონი მას ნოსაკლავად ვერ იშვებებს, თუ ქათმის მტერი სხემ ვინმემ არ მოკლა.

ავადმყოფობისა თუ რაიმე სხვა მიზეზით მკვდარ მიმინოს გამდინარე წყალში ჩააგდებენ ან მიწაში ჩამარხავენ.

მწყერობა გურიაში სექტემბრის ბოლო ნახევრიდან იწყება. მწყერზე ნადირობენ უფრო დაბლობში. სანადიროთ გაყვანილ მიმინოს ხიზა უკვე შეხსნილი აქვს, მას უტოვებენ მხოლოდ სახამლავს, საღლიზბრეს და ფეხებზე თითო ეყვანს. (მკერდზე მხოლოდ იმ შემთხვევაში შეაბამენ ეყვანს, თუ ეყვენები პატარა ზომისა ან მიმინო წამლებია).

ძალი გურული მწყერობის აუცილებელი მონაწილეა. მას ბეკა ძალი ეწოდება. ზოგის თქმით (ლანჩხუთი, პ. ჟორდანიას), ეს იგივე ბეკასია—ჯიშინი ძალი, რომელიც დიდი ხანია, რაც შემოვიდა გურიაში.

ძალის მოთრევა ქათმის შემწვარი ნაწლავით იკოდნენ, რომელსაც მოათრევენ ეზოში, შემდეგ დაუმალავენ ძალს და აჩვენებენ მისი კვალის მიგნებას.

სანადიროდ, როდესაც ნარდი მიმინოთი ნადირობენ, დღის 4 საათის შემდეგ მიდიან. კაპოეტების გაყვანა, როგორც აღვნიშნეთ, დილიდანვე შესაძლებელი, თუ სიცხე არ უშლის ხელს. სანადიროდ ჩვეულებრივ ერთი მონადირე მიდის. იშვიათ შემთხვევაში იციან 2—3 მონადირის შეაზრნაგება.

მწყერობა გურიაში გრძელდება ნოემბრის ბოლომდე, ე. ი. 2—2,5 თვის განმავლობაში. ერთი მონადირე დღეში საშუალოდ 5—10 მწყერს დაიჭერს, ხოლო კაპოეტით ნადირობისას შედარებით მეტს. ზოგჯერ დაჭერილი მწყერის რაოდენობა 30-ს აღემატება. ასეთი ხელბედნიერი ნადირობის შემდეგ მწყერის დაშაზხვაც იციან. დაშაზხული მწყერი 15—15 დღე სძლებს. სახამთროდ მწყერს არა შაშხავენ, თუმცა გარეული ხევისა და სხვა ფრინველის დაშაშხვა გურიაში ფართოდაა ვაგრცელებული.

მიმინოს გამართვისას მისთვის კვების გარკვეული რეჟიმი დადგენილი. საუკეთესო საკვებად ფრინველის ხორცია მიჩნეული, რომელსაც რეცხავენ ან 1—2 საათის განმავლობაში წყალში ალბობენ, რამ ხორცს სისხლი, ქონი და ძარღვი გააცალონ, დაკვავენ, დაარგვალენ. თხილის გულის ოდენად და ისე შეაქმევენ მიმინოს.

ნადირობისას მიმინოს კვების წესი იცვლება. მიმინო ნადირობის დამთავრებამდე თითქმის მშვიდი უნდა იყოს. დილით, სანადიროდ წასვლამდე, მიმინოს აქმევენ თხილის გულის ოდენა ხორცის მხოლოდ ორ ნაქვს: ნადირობისას მას, როგორც აღვნიშნეთ, მხოლოდ მწყერის თვალ-ტყინი ერგება; ნადირობის შემდეგ მიმინოს იმდენს აქმევენ, რომ დილისათვის იგი კვლავ მშვიდი იყოს.

იმ მრავალგვარ დაავადებათა შორის, რომელიც ეწარება მიმინოს, გურიაში ცნობილია:

მავლი—ენართება ძლიერ მიმინოს, რომელსაც მწყერზე ნადირობისას ძარღვი უწყება (თუ ენასკება). ნადირობის დროს მავლი მიმინოს ფრთა უფარდება ძარს; იგი ვერა, ვერც ვერც ქაშაზაზე, ვერც თვალზე და ქათმის მადე ეყარება. ეს ავადმყოფობა ჩამოტრევი (გ. დამლები) არ უნდა იყოს, ზოგჯერ თავისთავად რჩება. თუ თავით არ განიკურნა, მავლით დაავადებულ მიმინოს დამე ზალახში ამყოფებენ—ცხარი ნაარჩენსა.

ხურდა—მიმინოს ფეხები უხერხულად უსწავს, ზოგჯერ ტერფა უღებია. ამ დაავადებას ზოგნი სახამლავს აბრალებენ, ზოგნი მავლის შედეგად სთვლიან. მკურნალობის მიზნით ლეღვის ბოლს გაატყელებენ და ზედ შესვამენ დაავადებულ მიმინოს.

ქირი—ჩამოტრევი სენია. მიმინოს ეს დაავადება შეიძლება შინაური ფრინველისაგანაც გადაედოს. მკურნალობის წესები აქ არ არის ცნობილი.

კვანჩხის ქარი—მიმინოს მომეტებულად დაშაზრთება, როდესაც იგი ძარშია შეგდებული. კვანჩხის ქარისას მიმინო პირს დააღებს, ენას გადმოაგდებს, ბუმბულს აიშლის. ამბობენ სასიკვდილო სენიათ.

1 ს. ს. ორბელიანი, ქართული ლექსიკონი, დ. ა. ა. გამოც, სიტყვასთან მავლი—ფრინველს სენი მწართა.

8. ამგვარი წესით ნადირობისას არც კაპოეტის გამოყენას მისდევენ. გურული მწყერობისა და თათრულაჲს მარტო ამ ელემენტების შედარებაც კი ნათელყოფს, რომ თათრულაჲ მწყერზე ნადირობის გამარტივებული ან განუეთარებელი ფორმაა.

II

ეთნოგრაფიული მასალა ქორ-შეგარდნით ნადირობის შესახებ საქართველოს სხვა კუთხეებში მცირეა და სისრულეს მოკლებული; მიუხედავად ამისა ზოგიერთი ელემენტის საეარაულო პარალელის დადგენა შესაძლებელი ხდება.

საქართველოს მთიანეთში, სახელდობრ: სვანეთსა, რაქასა და ხევსურეთში, ამ საკითხზე მასალა სრულებით არ აღმოჩნდა.

კახეთისათვის მოიპოვება რ. ერისთავის შედარებით ვრცელი აღწერილობა ქორ-შეგარდნით ნადირობისა. ამ მასალის დაპირისპირებით გურულთან ვარკვეული და ნიშანდობლივი პარალელების დადგენა შესაძლებელია. კახეთში დამოწმებულია იმინოს განაჯავის ისეთი არსებითი ელემენტები, როგორცაა მიმინოს თვალის აბმა ძანეს საშუალებით, მისი ბოლოების შეკვრითურთ, ბოკილი და სახანლაგი (კახეთში ხამლებად წოდებული), დამის თევა, მიმინოს კვების რეჟიმი და კერძოდ ხორცის წინასწარი შემზადების წესები, მკურნალობის ზოგი საშუალება, საქნიერზე მოსვლის სწავლების თანმიმდევრობა, მიმინოს ჩაპურება და სხვ. ყოველივე ეს უტომლად მიგვიჩინებს იმაზე, რომ ამ შემთხვევაში ჩვენ საქმე გვაქვს ტიპოლოგიურად ერთსა და იმავე ეთნოგრაფიულ მოვლენასთან.

დასავლეთ საქართველოში ამ მხრივ მეტნაკლებად შერეული სურათია დადგენილი, რაც შეიძლება წყაროების სამცირისა და მათი ხასიათითაც იყოს ერთი მხრით შეპირობებული.

შარდენის ცნობით, მაგალითად სამეგრელოში, მაღალ წოდებაში მეტად გავრცელებული ყოფილა წყლის ფრინველზე მიმინოთი ნადირობა (სურ. № 2). მაგრამ სამეგრელოში ნადირობდნენ როგორც ეს მოსალოდნელია ფეოდალური არისტოკრატის წრეებისათვის ცხენზე ახედარებულნი და სანადირო ფრინველს დოლის ხმით აყენებდნენ და არა ძაღლის საშუალებით¹.

შარდენის ცნობათა განხილვისას, ჩვენ ვრწმუნდებით, რომ ნადირობის ეს ელემენტები ნაწილობრივ განსაკუთრებით ქორ-შეგარდნით ნადირობის გურული წესებისაგან,

ი. ევლახოვი მხოლოდ გაკვირებით ეხება მწყერზე ნადირობას იმერეთში². ამ მეტად შემთხვევითი ხასიათის ჩვენებიდან ირკვევა, რომ იმერეთშიც და სამეგრელოშიც მიმინოს მწყერზე მიტევაბასას მას ხიზა არა ჰქონია შესწილი: ეს ელემენტი, როგორც გაირკვა გურულის მახასიათებელი არ არის. ნადი-

¹ P. Эрнстов, Охота за фазанами в Кахетии, „Кавказ“, 1847 г., № 20.
² Путешествие Шардена по Закавказью в 1672—1673 г.г., Тифлис, 1902 г., გვ. 26; სურათი ამოღებულია კასტელის ალბომიდან.
³ И. Евлахов, Заметки на пути в Мингрелию (Хони-Мартвили), „Кавказ“, 1847, № 9.

რობის დანარჩენ ელემენტებზე მსჯელობა ი. ევლახოვის მიერ მოცემული მასალის ფარგლებში შეუძლებელია.

ა. ჰაქსტაუზენი ასევე გაკვირებით ეხება მტაცებელი ფრინველის საშუალებით ნადირობას ხიზობზე სამეგრელოში; მას მხოლოდ შევარდნით ნადირობა აქვს ნაულისხმევი³.

სურ. 2

სანტერესო სურათს გვიხატავს გურული მასალის შედარება ლაზურთან. ლაქოს ლაზები საგანგებო მანით იჭერენ, რომელსაც ძროხის კულის ძუი-საგან ამზადებენ და რომელზედაც მისატყუებლად კალიას ამაგრებენ⁴. ლაქოს დასაქვრ მახეს ქანდარა ეწოდება⁵, თუმცა მისთვის ერეკვი-ც არის დამოწმებული⁶; ჩიტბადობის აღვილს ო-რაკენე ეწოდება⁶.

მიმინოს დასაქვრად ჩიტბადითა და ლაქოთი მიდიან. ნ. მარის შეკითხვაზე, თუ როგორ იჭერენ ლაზები მიმინოს, მთხრობელი უპასუხებს: „ზადე გვაქვს და როდესაც ლაქოს ავათამაშებთ წინ, მიმინო მოხვდება ბადეში და ჩვენ მას ვიჭერთ“.

¹ A. Haxthausen, Transkaukasien, I, Leipzig, 1856. გვ. 20, შენიშვნა.
² H. Mapp, Грамматика чанского языка, СПб., 1910, კრესტომატია, გვ. 88.
³ იქვე, სიტყვასთან ქანდარა.
⁴ იქვე, სიტყვასთან ერეკვი.
⁵ იქვე, სიტყვასთან ო-რაკენე.
⁶ იქვე, კრესტომატია, გვ. 98.

ამ ბაღეს სინდომი ეწოდება (ს. ორბელიანს იგი არ აქვს ნახსენები). სინდომი სამკუთხე ფორმისაა, იგი განკუთვნილია მიმინოს დასაჭერად; ბაღე გადაკიშულია ორ ჯოხზე, რომლის ბოლოები კუთხესა ჰქმნიან¹. სინდომის ეს აღწერილობა სავსებით ემთხვევა გურულ ჩიბბადეს.

ლაზებს მიმინოს გამართვისას ბაღის გაგდებაც სცოდნიათ². ასეთივე მსგავსების სურათს გვაძლევს მიმინოს საჯდომი ქანდაკა, რომელსაც აქ დატონი³ ეწოდება და ძარო⁴, რომელიც ლაზურში იმავე სიტყვით აღინიშნება.

გურული და ლაზური მწყერობის დაპირისპირების თვალსაზრისით ყურადღებას იპყრობს ნ. შარის ცნობა. იმ განსაკუთრებული სიყვარულის შესახებ, რომელსაც იჩენენ ლაზები მიმინოს მიმართ⁵.

ზემოთ მოყვანილი შესადარებელი მასალა საბუთს გვაძლევს ციკარაუდოთ, რომ გურული მწყერობა არსებითი ელემენტებით ტიპოლოგიურად უკავშირდება ერთი მხრით მწყერზე ნადირობის ლაზურ წესს, ხოლო მეორე მხრით მიმინოს გამართვის მომენტში მიმინოთი ნადირობის კახეთში დამოწმებულ წესს.

იმერეთისა და სამეგრელოს შესახებ მხოლოდ იმის თქმა შესაძლებელია რომ აქ დამოწმებულია მიმინოთი ნადირობის თავისებური ელემენტები (ხიზამებმული მიმინოთი ნადირობა; ცხენი და დოლა), რომელთაც პარალელი გურულ მასალაში არ მოეძებნება.

აღმოსავლეთ კავკასიის მთიანეთის შესახებ დანამდვილებით შეიძლება ითქვას, რომ ზოგჯერ (მაგ. დიდოეთში) სანადირო ფრინველის სახელწოდების მეტი (ქორზაკუ) არაფერი არაა ამ მხრივ საინტერესო დამოწმებული⁶. დაღისტანის დანარჩენ კუთხეებში დადგენილია ყველგანის მავგარი გასართობი, რომლის ერთ-ერთ ნიშანსაა, სახელწოდებით ბახიერს ხელზე მაილი (მიმინოს ნაცვლად?) უხის და მამლის მიტყეებით აშინებს დამოწმებულ⁷. დაღისტანისათვის მოგვებოვება კვადე ერთი ცნობა, რომელშიაც ვკითხულობთ: „დანამდვილებით არ შემიძლია ვთქვა მოიპოვება თუ არა მაღალმთიან დაღისტანში შევარდენი; ყოველ შემთხვევაში შევარდენის აღსანიშნავად მთურ ენებში სხვა სახელწოდება არ არსებობს გარდა ლაჩინისა, რომელიც თურქებისაგანაა ნასესხები⁸. შევარდენის ამ სახელწოდების თურქულ წარმოშობილობაზე ნ. დიმიტრიევიც მიუთითებს⁹.

მტაცებელი ფრინველის საშუალებით ნადირობაზე დაღისტანში გ. დემენტიევიც მიუთითებს¹⁰, მაგრამ არ უჩვენებს, რომელი მტაცებელი ფრინ-

¹ ნ. შარო, დასახ. ნაშრ., სიტყვასთან სინდომი.
² იქვე, ქუხეტოპატია, გვ. 87.
³ იქვე, სიტყვასთან დატონი.
⁴ იქვე, სიტყვასთან ძარო.
⁵ Н. Марр, Из поездки в Турецкий Лазистан, ИАН, VI, Спб., 1910, № 7, გვ. 626
⁶ აღ. რობაქიძე, დიდოეთის 1940 წ. ეთნოგრაფიული ექსპედიციის დღიური.
⁷ П. П р и ж е л а в с к и й, Нравы и обычаи в Дагестане, В. Сб., т. 12, 1860, გვ. 294.
⁸ Народные сказания Кавказских горцев, в 1. Т. 1868, გვ. 9.
⁹ Н. Д м и т р и е в, Турецкие лексические элементы в номенклатуре соколов царя Алексея Михайловича, Доклады АН СССР, 1926, გვ. 13.
¹⁰ Г. Д е м е н т и е в, Охота с ловчими птицами, М. 1935, გვ. 4.

ველია აქ გამოყენებული (ქორი თუ შევარდენი), დაღისტანის საკუთრივ რა ადგილებშია დამოწმებული ნადირობის ეს ფორმა და რა კონკრეტულ სახეს ატარებს იგი.

ლექების მიერ მიმინოს გამოყენებას ნადირობისას რ. ერისთავი ამოწმებს¹, მაგრამ ამ ცნობაში მხოლოდ ქარ-ბელაქნელი ლექები იგულისხმებიან.

ამიერ-კავკასიის თურქულ მოსახლეობაში დამოწმებული მიმინოს დაქერის, გამართვისა და მისით ნადირობის წესები რამდენადმე განსხვავდებიან იმ მასალისაგან, რომელიც გურიაშია დადგენილი და რომლის პარალელები ერთი მხრით ლაზებს აღმოაჩნდათ, ხოლო მეორე მხრით კახელებს.

კოლენატის ცნობით, რომელიც Al. Zeit-სა აქვს მოყვანილი², ამიერ-კავკასიის თურქული მოსახლეობა მიმინოს ჩიბბადისა და მისატყუარი ფრინველის საშუალებით იჭერს. მისატყუარის როლს ამ შემთხვევაში მწყერი, დურაჯი ან სხვა ამის მსგავსი ფრინველი ასრულებს. მაგრამ, განსხვავებით გურული მონადირეებისაგან ჩიბბადეს, მასში მიმინოს ჩახვევის შემდეგ, თოკის საშუალებით ხურავენ, რომლის ერთი ბოლო ჩიბბადის ტარზეა მიბმული, ხოლო მეორე ბოლო, განუხრკოვნი დამალულ მოჩიბბადეს უჭირავს. დაქერილ მიმინოს თვალზე რალაცას (შალ. რ.) აკრავენ. ახლად დაქერილ მიმინოს თვალის აბმა ძაფით (როგორც გურიაში) აქ არ იცაინ. მიმინოს გამართვის ძირითად პირობას აქაც მისი დალილობა და შიშვლილი წარმოადგენს; ასევე უკეთებენ მიმინოს სახანლავსაც, მაგრამ ლითონის რგოლებისას: საქნიერზე მოსვლას მიმინოს გურიაში დამოწმებული წესით ასწავლიან—ხიზას თანდათანობით დაგრძელება და საქმელზე მიპატიეება; ნადირობის წინა დღეს მიმინოს აშინებენ; მიმინო მარცხენა ხელზე დაჰყავთ, რომელზედაც საფუხარიცაა ჩაცმული, წესად აქვთ მიმინოს დათვალტვივება და სხვ³.

მსგავსი წესები მიმინოს დაქერა-გამართვისა და მისით ნადირობისა დამოწმებული აქვს გ. ტ-გ-ს სოფ. კუშიციენტის თათრულ მოსახლეობაში⁴.

თურქენებში, ნ. ევჩეტიჩის თქმით, მიმინოს ბადითა და მისატყუარი ფრინველით იჭერენ, მაგრამ მისატყუარი ფრინველის წინასწარი გამართვა მათ არ იცაინ⁵. მიმინოს დასაქერი ბაღე ნახევარწრისებრია; ირიბადაა დადგმული და მის ქვეშ მისატყუარი ფრინველია მოთავსებული; მონადირე ბაღეს არ უდარაჯებს. თურქენი მონადირეები მიმინოს მოსათვინიერებლად მას ჯერ ხელზე ატარებენ, ფეხებზე მიმინოს სახანლავს უკეთებენ ზედმობმული ხიზით. ორი-სამი კვირის შემდეგ მიმინოს საქნიერზე მოსვლას ასწავლიან ხიზას თანდათანობით დაგრძელების საშუალებით, შემდეგ ხიზას ხსნიან და ფრინველზე ხიზაშესხნილი მიმინოთი ნადირობენ.

მტაცებელი ფრინველით ნადირობაზე სამხრეთ-აღმოსავლეთ კავკასიაში (ყოფ. ელისავეტპოლისა და ბაქოს გუბერნიები) ა. კალინოვსკი მიუთი-

¹ Р. Эристов, Охота за фазанами в Кахетии, „Кавказ“, 1847, № 20.
² Al. Zeit, Ястребиная охота, „Кавказ“, 1846, № 40.
³ იქვე.
⁴ Г. Т-в, Путевые заметки, „Кавказ“, 1858, № 6.
⁵ Н. Вучетич, Из кочевой жизни туркменцев, „Кавказ“, 1846, № 84-87.

თებს ზაგრამ მას, ამ შემთხვევაში მხოლოდ შევარდნით ნადირობა აქვს მხედველობაში¹.

თურქესტანში მიმინოს ასევე ჩიტბადით იკერენ²; ზოგჯერ ჩიტბადე ორსამ გრძელ ტოტზეა ამოქსოვილი (როგორც ეს გურიშია დანოწმებული) და მიწაზე დასმული; ზოგჯერ, თათრულაშს ოკიდომას მსგავსად, ჩიტბადე ხეზეა მიწყობილი. ჩიტბადობისას მისატყუარი ღრინველის გამოყენება აქ არ იცაიან და არც ჩიტბადეს უდარაჯებენ. მიმინოს გამართვის ძირითად პირობად აქაც დადლილობა და შიშვილია მიჩნეული; მიმინოს, ჩეულებრივ: ცხერის სორკით ჰკვებვენ, ზემოხსენებული წესით წიწხსწარ შემზადებულით. ნადირობენ თურქმენი მონადირეები ცხენზე მჯდომარენი და სანადირო ფრინველს დოლის ხმით აყენებენ ზესე.

მიმინოთი ნადირობის იმ წესის დახასიათებისათვის, როგორც ინდოეთსა და ირანში ყოფილა გავრცელებული, ჩვენს მიერ გამოყენებულია ინობილი „ბაზ-ნამე“³. XIV ს-ის სპარსული ძეგლი, რომელიც წარმოადგენს ტრაქტატს მტაცებელი ფრინველის დაჭერა-გამართვისა, მისი მოვლა-პატრონობისა და მისით ნადირობის შესახებ⁴.

ტრაქტატი საკმაოდ ნათელ წარმოდგენას გვაძლევს მტაცებელი ფრინველით ნადირობის ე. წ. ინდურ ირანული წესების შესახებ და მათი შედარება გურული მწყობრებისათვის მახასიათებელ წესებთან მნიშვნელოვანი განსხვავების სურათს გვიხატავს.

განმსხვავებულ ნიშანთა რიგს მიმინოთი ნადირობის შემდეგი ძირითადი ელემენტები ეკუთვნის:

1. ბაზ-ნამეს მიხედვით მიმინოს, ჩეულებრივ, ხეზე ჩამოსაკიდი ბადია იკერენ („ამ თუთხის მონადირეებიც ამ ხეებზე აგებენ ბადეს“).
2. მიმინოს თურზე არა სე-ნენ—იგი (უდამ ქანდარზე ჰკვეთ მჯდომარე („საჯდომი და განდაჩა მიმინოსათვის, შევარდნისათვის გრძელი და წვრილი უნდა იყოს, რათა მათ შესძლონ ხეს კარგად ჩაბლუჯვა, ვინაიდან ისინი ხეზე მჯდომი და მტაცებელი ფრინველები არიან“)).
3. მიმინოს თვალს მუამე ღლეს აკებდენ („სამ დღეზე მეტ ხანს თვალ-აკრულს ნუ ამყოფებენ“).
4. საქნიერზე მოსვლას მიმინოს ორთა ნახიერი ასწავლის „როცა შორიდან დაუძახებ (მიმინოს), თოკი ორივე ბასაერს,—ერთს იმას, ვისაც ხელზე ჰყავს მიმინო და მეორეს იმას, ვინც უნებობს, მას—ნიაბი და ძალიან მოკიბული დაიჭირო“).
5. მიმინოს ჩეულებრივ მისი სურვილს მიხედვით აკმევენ „ახალგაზრდა მიმინოს ნუ დაამკლევებ, პირიქით ის მსოქანი უნდა გყავდეს, რომ მუდამ ცოცხალი გამოემტყველებინა და ნადირზე დაბარბებულ იყოს“.

¹ А. Казыновский, Очерк кавказско фауны и кавказских охот, Тиф., 1900, გვ. 98.

² Г. Даментьев, Давань баура, გვ. 58.

³ Baz-Nama, Edited in the original Persian with English notes by D. C. Philet, Calcutta 1908. ძირითადი ნაწილი ამ ძეგლისა ჯაღმთქართლებულია სპარსულიდან დოც. ვლ. ფუთურაძის მიერ სენას თხზილი, რისთვისაც მას უადრეს მადლობას მოვუხატებთ.

6. მიმინოს ახლო არ ვააკარებენ ცეცხლს, ძალს, ქალსა და ბავშვს („ხოლო მიმინო შემდეგ ოთხ რამეს უნდა ერიდებოდეს; ცეცხლს, ძალს, ქალსა და ბავშვს“).

7. მიმინოთი ნადირობისას ძალი არ მონაწილეობს, ნადირობენ ცხენზე ანხედრებულნი და სანადირო ფრინველს დოლის ხმით წამოშლიან ხოლმე.

8. მკვეთრადაა განსხვავებული ფუნქციები მიმინოს დამჭერისა, მისი მწრთენელისა და მონადირისა.

9. ის მრავალგვარი დაავადება და მკურნალობის საშუალება, რომლებიც ბაზ-ნამეშია მოხსენებული, უმეტეს ნაწილში გურული მონადირეებისათვის უცნობია.

ბაზ-ნამეში მოცემული ნადირობის წესების ის ელემენტები, რომლებიც მსგავსი ნიშნების რიგს ეკუთვნიან, უფრო ზოგადი ხასიათისაა:

1. მიმინოთი ნადირობა გართობის ყველაზე სასიამოვნო სახეობადაა მიჩნეული („საცქერლად და მოსალხენად ფრინველის ყოლაზე და მათით ნადირობაზე უფრო კარგი არა მოიპოვება რა“),
  2. ბაზიერმა, უკეთუ იგი ყბედა, ტრაბახა და შურიანი, შეიძლება დაასნეულოს მიმინო („შურიანი ყუშისისაგან ფრინველს ავადმყოფობა უჩნდება“ ან „ბაზიერი არ უნდა იყოს ყბედი და ტრაბახა“),
  3. მიმინოს მოთვინიერება მისი ხალხში და ქუჩაში ტარებითა საჭირო („უნდა წაიყვანო ბაზარზე, მქედლებში და მექებაებში და უნდა ატარო ბაზარებსა და ქუჩებში, რომ კარგად მოშინაურდეს“).
  4. ბავლის გადგება—მიმინოს გამართვის აუცილებელი საფეხურია („როცა შენ მოგიახლოვდება, მტრედი წინ დაუგდე მიმინოს, რომ დაიჭიროს“),
  5. ნადირობის პირველ ასლებში მიმინოს მხოლოდ თითო ფრინველს დააჭიროებენ („შემდეგ ყოველდღე ერთი ფრინველით დაკმაყოფილდი, სანამ ათამდე არ ნიაღწიოს“).
- მსგავსება-განსხვავების მანიშნებელი ფაქტების გამრავლება კვლავადაც შეიძლებოდა, მაგრამ მოყვანილიც გვიჩვენებს, რომ განსხვავება მიმინოს დაჭერა-გამართვისა და მისით ნადირობის ისეთს არსებით მხარეებს შეეხება, რომ ნადირობის ეს ინდურ-ირანული წესი არ შეიძლება გურულისაგან ტიპოლოგიურად განსხვავებულ მოვლენად არ ჩავთვალოთ.

III

შემომოყვანილი აღწერილობითი მასალა ქორ-შევარდნით ნადირობისა იმ რიგის თავისებურებას წარმოაჩენს, რომლითაც იგი არსებითად განსხვავდება ნადირობის სხვა ფორმათაგან. ეს თავისებურებაა: მონადირე ფრინველის მოვლა-შენახვისათვის ისეთი სპეციფიკური პირობების შექმნის აუცილებლობა, რომლებიც ხალხისათვის მიუწვდომელი იყო და ქორ-შევარდნით ნადირობის მეტად უნნიშვნელო ეკონომიური ეფექტი. ეს გარემოება, ვფიქრობთ, ერთ-ერთ

საბუთოდ გამოდგება იმის მტკიცებისათვის, რომ მიმინოთი ნადირობის აქ აღწერილი ფორმის არსებობა შესაძლებელი უნდა ყოფილიყო მხოლოდ კლასობრივ საზოგადოებაში¹.

ამ თვალსაზრისით შემთხვევითი როდია ის ფაქტი, რომ საქართველოს იმ ნაწილებში, სადაც გვიანდელი წყობილების დაშლის პროცესმა გახანგრძლივებული სახე მიიღო, მაგ., ზემო-სვანეთში, მთის რაჭაში, და ხევსურეთში, ნადირობის ეს ფორმა არ არის დამოწმებული.

ნადირობის ძველთაგან ცნობილმა ფორმებმა (და მათ შორის კოლექტიურმა ნადირობამ) კლასობრივ საზოგადოებაში ცვლილება განიცადა და გარკვეული ინსტიტუტის სახე მიიღო. იგი „...სამხედრო ვარჯიშობის მაგიერი იყო და ბევრადიან სახელმწიფო ვალდებულებას წარმოადგენდა“²; XVIII ს-ის ძველებში ლაშქარ-ნადირობა „ხელმწიფის სამართლის რიგად“ იწოდება³. ამი-ტომია სწორედ, რომ სითარხნისა თუ შეწირულების წიგნებში, რომლებიც ადასტურებენ გლეხის შეუვალობას სახელმწიფო და საბატონო გამოსაღებისა-გან, ჩამოთვლილია ყველა სახის გადასახადი—ვალდებულება „თვინიერ ლაშქარ-ნადირობისა“⁴.

მით უმეტეს ეს ითქმის ქორ-შევარდნით ნადირობის შესახებ, რომლის წარმოშობის ბუნებრივ გარემოდ ვერ მივიჩნევთ პირველყოფილ-თემურ წყობილებას. ქორ-შევარდნით ნადირობა, მისი საქართველოში არსებობის ჩვენთვის ცნობილ მანძილზე, მუდამ და მტკიცედ იყო დაკავშირებული გარკვეული სახის გამო-საღებთან. ეს გამოსაღები 1547 წლის იაკობის ძეთა სიგელში „საბაზიეროს“ სახელს ატარებს⁵, 1645 წლის სითარხნის წიგნში მას „საბაზიეროს“ ეწოდება⁶, 1716 წლის წყალობის წიგნში „საჩვენო ქორი“⁷, 1712 წლის ნასყიდო-ბის წიგნში „შავარდნის საზაური“⁸ და სხვ. მართო ქართლში ვაფანტული ყოფილა ოცამდე ბუდე შევარდნისა, რომელთა მოვლა-პატრონობა ბევრად აწვა ხალხს⁹; ანალოგიური დაბეგვრა კახეთშიაც იყო ცნობილი¹⁰.

ფეოდალური მმართველობის აპარატში ქორ-შევარდნით ნადირობას უძღვე-ბოდა მალალი თანამდებობის სპეციალური პირი—ბაზიერთუხუცესი; რომლის ხელისა იყო: „სრულიად ბაზნი, ბაზიერნი, მეძალენი, ძალენი, ტყეთა და ველთა მცველნი, სანადიროთა მეფისათა“¹¹.

¹ აღ. რთბაქიძე, კოლექტიური ნადირობის გადმონაშთები რაჭაში, თბ. 1941, გვ. 112—114.
² ივ. ჯავახიშვილი, საქართველოს ეკონომიური ისტორია, 1, ტფ. 1930, გვ. 147.
³ Д. Пурпешадзе, Церковные грамоты (грамоты) Т. 1881, გვ. 139.
⁴ საქართველოს სიძველენი, ტ. II, ტფ. 1909, გვ. 375.
⁵ ნ. ბერძენიშვილი, დოკუმენტები საქართველოს სოციალური ისტორიიდან, I, თბ. 1940, გვ. 365.
⁶ იქვე, გვ. 387.
⁷ იქვე, გვ. 169.
⁸ ვახტანგ VI, დასტურლამალი, პ. უნიკაშვილის რედ., ტფ. 1886, გვ. 99 და შმდ.
⁹ საქართველოს სიძველენი, ტ. III, ტფ., 1910, გვ. 136.
¹⁰ ვახუშტი ბაგრატიონი, აღწერა სამეფოსა საქართველოსა, ტფ., 1941, გვ. 16.

გურიაში (სოფ. სამება) ჩაწერილი მასალით, აპირიდან ჯერ კიდევ თამარ მეფის დროს (თუ უფრო ადრე) გადმოსახლებული ვოგუაძეები, შემდეგში გურიელის „მეწამლენი და ბაზიარნი გამხდარან“. საკუთრივ ბაზიარებს დავა-ლებული ჰქონიათ ქორ-შევარდნის დაქერა, გამართვა, მოვლა-პატრონობა და ნადირობის დროს მონაწილეობის მიღება. გურიელის გლეხები ბაზიარებს უხ-დიდნენ ე. წ. „საბაზიარობს“, წელიწადში ორ-ორ ქათამს, აქედან წარმომდ-ვარა გვარი ბაზიარი.

ამ რიგის მასალა დამოწმებული აქვს ა. ლამბერტის სამეგრელოში¹. ლახთა შორის მიმინოთი ნადირობას ნ. მარი თავდაზნაურული ნადირობის გადმონაშთს უწოდებდა², და, როგორც ეტყობა, ეს გარემოება არ შეიღვენდა მხოლოდ საქართველოს თავისებურებას³.

რომ ქორ-შევარდნით ნადირობა არისტოკრატიული ნადირობის ტიპიურ ფორმას წარმოადგენდა, კარგადა ჩანს თეიმურაზ II-ის შემდეგი ტაეპიდან;

„ვთქვა წერილად ნადირობანი წეროსი გავხითათო,
ვინ ინადირებს სხვა კაცი, თუ არ ბატონი გხითათო,
ბევრი ხარჯი აქვს ქუდიანს მფრინველსა შენახითათო“⁴

ან მეორე ადგილას უფრო ზუსტად და მკაფიოდ:

„გლუხმან კაცმან სხარტი იცის იმწყერათს, ინარებას“⁵.

საქართველოში, როგორც მოსალოდნელია, ქორ-შევარდნით ნადირობა ადრეც ყოფილა ცნობილი. გვერდი რომ აუაროთ კიდევ ქორით ნადირობის ფაქტს, შემონახულს ლეგენდაში თბილისის დაარსების შესახებ⁶, X ს-ის ვრთს გუჯარში „კაპოეტი ქორის“ ხსენება მეძებრებთან და მწვერებთან ერთად⁷ ამაზე თვალნათლივ იშუთითებს.

ქორ-შევარდნით ნადირობას განსაკუთრებულ სიმალემდე მიუღწევია თამარ მეფის დროს, როდესაც „სანადიროთა ქორთა და ძაღლთა სიმრავლე და სატურფე და მოკახმულობა აბაოდეს ვისგან ქმნლა, არცა წილ მომართ ყოფად არს“⁸. ამ დროისათვის სამეფო კარზე „შავარდნითა საესე იყო სრულად არე დარბაზისა“⁹, და, ჩანს, შევარდენი ითვლებოდა არა მართო მონადირე,

¹ А. Ламберти, Описание Колхиды, СМОМПК, 43, Т. 1913, გვ. 61.
² Н. Марр, Из поездки в Турецкий Лавистан, ИАН, VI серия, Спб. 1910, № 7, გვ. 626
³ В. Ген, Культурные растения и домашние животные... Спб. 1872, გვ. 214—218.
⁴ თეიმურაზ II, თხზულებათა სრული კრებული, ჯავახიას რედ. თბ. 1939, ტ. 644.
⁵ იქვე, ტ. 683 შდრ; ა. ლამბერტის, რომელიც თავის აღწერილობის 211 გვერდზე საე-კებთ ანალოგიურ აზრს გამოსთქვამს („... Мингрельны вооше лоят его ястребами, а крестьяне западней“), ხოლო მეორე გვერდზე, თითქოს ამის საწინააღმდეგოდ, ამტკიცებს, რომ მწვერობის დროს ყოველ მეგრელს, დიდს და პატარას, ხელზე შევარდენი (?) უხის.
⁶ მ. ჯანაშვილი, საქართველოს ისტორია, თბ., 1884, გვ. 44,
⁷ თ. ყოროღანი, ქრონიკები, ნ. I.; თბ. 1892, გვ. 88.
⁸ ისტორიანი და აზნანი შარავანდედთანი, კ. ქეკელიძის რედ. თბ. 1941, გვ. 67.
⁹ შ. რუსთველის ვახტანგისეული ვეფხის ტყაოსანი, აღდგენილი ავ. შანიძის მიერ, ტფ. 1937, ტ. 740

არამედ მეფეთა დარბაზების დამამშვენებელ ფრინველდაც. მრავალი ქვეყნისა და საოცრების მხილველის მ. პოლოს სიტყვით საქართველო განთქმული ყოფილა „მსოფლიოში საუკეთესო შევარდნებით“¹; ძნელ-ბედობასაც ვერ მოუშლია საქართველოში ქორ-შევარდნის ბუდეები: მონღოლებს აქედან ვაჰყავდათ მონადირე ფრინველი ხარკის სახით².

XVII და შემდგომ საუკუნეებში ქორ-შევარდნით ნადირობას კვლავ დიდი ადგილი უჭირავს სამეფო კარის ცხოვრებაში. ამას მოწმობს როგორც როსტომის სასახლის შარდენისეული აღწერილობა („საუკეთესო ნადირობა შევარდნით, რომელიც კი შეიძლება სადმე ნახოს ადამიანი“³), ისევე ვახტანგ VI-სა და ვახუშტის უკვე მოხსენებული ცნობები.

მაშასადამე, ზემომოყვანილი გურუთა ეთნოგრაფიული მასალა და ისტორიულ-ლიტერატურული წყაროების ზოგი მონაცემი საფუძველს იძლევა დაედგინოთ ქორ-შევარდნით ნადირობის ბუნება, მივიჩნიოთ იგი როგორც არისტოკრატიული ნადირობის ფორმა და მისი ამ სახით წარმოშობი გარკვეულ საზოგადოებრივ ფორმაციას დაუკავშიროთ.

ნადირობის ცნობილ ფორმათა შორის ქორ-შევარდნით ნადირობა ყველაზე გვიანდელი ჩანს. ჟ. მონტანდონის სიტყვით, „მტაცებელი ფრინველით ნადირობა „უმიდბლესი კულტურული ციკლების ხალხთა“ შორის არ არის დამოწმებული⁴. ამგვარი ნადირობა, ზემოხსენებული ავტორის თქმით, „საშუალო ცივილიზაციების ეპოქას“ ეკუთვნის. ასეთი განსაზღვრა პირობითია, რადგან მონტანდონისეული „cultures intermédiaires“ კულტურის 12 სხვადასხვა ციკლს მოიცავს, დაწყებულს ტოტემისტურით და გათავებულს ისლამოიდურით. ზოგიერთის უფრო ფრთხილი განსაზღვრათ, ქორ-შევარდნით ნადირობა „არ არსებობდა გეგარონული წყობილების იმ საფეხურზე. რომელზედაც იროკუზები იწყობდებოდნენ“ და განვითარების ამ სტადიაზე მას არც შეეძლო არსებობა⁵.

მტაცებელი ფრინველით ნადირობის ფაქტი ძველ ეგვიპტეში, ვგონებ, არ უნდა იყოს დამოწმებული. მასპეროს, რომელიც საგანგებოდ იხილავს ნადირობის ფორმებს ძველ ეგვიპტეში, ნადირობის ერთი გამოსახულება აქვს მოყვანილი; ამ გამოსახულებაში მოწინაურებული ფრინველიც მოჩანს, რომელიც, ავტორის განმარტებით, მისატყუარ ფრინველს წარმოადგენს და არა მონადირეს⁶. ხსენებული გამოსახულების ამგვარ ინტერპრეტაციას სხვა მკვლევარნიც იზიარებენ⁷.

არც ჰეროდოტეს და არც სტრაბონს პირდაპირი ცნობა ძველს აღმოსავლეთში ქორ-შევარდნით ნადირობის შესახებ არა აქვთ მოცემული, თუმცა ორივე მიუთითებს იმ დიდ საკულტო მნიშვნელობაზე, რომელიც ვაჩინდა

¹ М. Поло, Путешествие..., ЗИРГО, XXVI., Тиф. 1902, გვ. 30.
² История монголов инока Магакия, Спб. 1871, გვ. 22.
³ Путешествие Шардена по Закавказью в 1672—1673 г. г. Тиф. 1902, გვ. 202.
⁴ G. Montandon, Traité d' Ethnologie cylo-culturelle..., Paris, 1934, გვ. 47.
⁵ А. З., Реченькиа в. Тейлорის შრომის რუსულ თარგმანზე. „Шервобитная культура“. М. 1939, ტურნალში „ВДИ“, 1939, № 3, გვ. 41.
⁶ Масперо, Древняя история, Спб. 1890, გვ. 83.
⁷ Д. Корончевский, Древнейший спорт, Спб. 1892, გვ. 33.

ფრინველს ძველს რელიგიურ აზროვნებასა და წეს-ჩვეულებებში. ამ მხრივ საინტერესო ცნობებს საკუთრივ ეგვიპტეს შესახებ იგივე სტრაბონი გვაწვდის⁸ სხვა ფრინველთა შორის მიმინოს განსაკუთრებულ მნიშვნელობაზე ეგვიპტეში ჰეროდოტე მიუთითებს. იგი აღნიშნავს, რომ საერთოდ საკულტო ცხოველის მკვლელის დასჯისას ასხვავებდნენ განზრახვით და შემთხვევით ჩადენილ მკვლელობას, მიმინოს მკვლელი კი, განურჩევლად მისა, ორივე შემთხვევაში სიკვდილით ისჯებოდა⁹. ცნობილია შევარდნის მნიშვნელოვანი ადგილი ეგვიპტურ ლეუბებათა ბანთონში¹⁰; შევარდნის გამოსახულება ეგვიპტეში სამხედრო შტანდარტის ფუნქციას ასრულებდა¹¹; იგი ზოგჯერ გამარჯვების სიმბოლოს წარმოადგენდა¹².

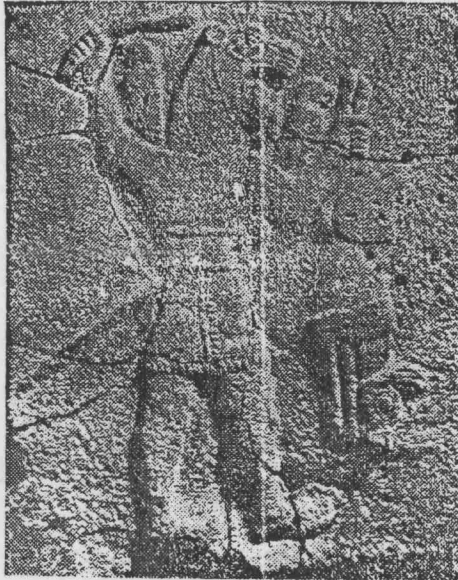
ასურეთში, ისევე როგორც ძველს ეგვიპტეში, ქორ-შევარდნის რელიგიურ წარმოდგენებსა და წეს-ჩვეულებებში მნიშვნელოვანი ადგილი ეკირა.

მტაცებელი ფრინველი, საკუთრივ შევარდენი, ასურეთში წინასწარმეტყველების საშუალებას წარმოადგენდა და, საერთოდ, სიკეთის ნიშნად იყო მიჩნეული. ასურეთთა შეხედულებით, თუ შევარდენი მეფეს მარჯვენა მხრიდან წაადგებოდა და მისგან ხელმარცხნივ გაემართებოდა, მეფეს ომში გამარჯვება ელოდა, ხოლო შევარდნის გადაფრენა მარცხნიდან მარჯვნივ მეფის მიერ საერთოდ დასახული მიზნის შესრულებას მოასწავებდა¹³. შევარდენს მიაწვდნენ აგრეთვე სქესობრივი უძღურებისაგან განკურნების მაგიურ ძალას. ამ წარმოდგენის საფუძველზე შემუშავებული იყო „რეცეპტი“: შევარდნის სისხლში ჩანაყული შევარდნისავე ფრთები, შეკაზმული სხვადასხვა მცენარეულის თესლითა და მარილით¹⁴, ან წყალში არეული შევარდნის სისხლი¹⁵.

გარდა ამისა, შევარდენს მნიშვნელოვანი ადგილი ჰქონდა დათმობილი აგი სულეების წინააღმდეგ შელოცვის დროსაც. მავალითად, ციების დემონისაგან ადამიანის განთავისუფლების მიზნით ასურეთში სრულდებოდა რიტუალი: რომლის დროს ქურუმს ერთს ხელში ყვავი ეკირა, ხოლო მეორე ხელში — შევარდენი¹⁶. ესა და სხვა მრავალი ამგვარი შელოცვა სტერეოტიპული წინადადებით მთავრდებოდა: „დიდმა ბატონმა ეამ გამომავაზუნა მე... დიდი დემონების მოდარაჯე ფრინველი, ყვავი მიჭირავს მე მარჯვენა ხელში; მალღა მათრენალი ფრინველი, შევარდენი, მუყავს მე მარცხენა ხელზე მჯდომარე შენი ბოროტი სახის წინაშე¹⁷. ამ რაგის შელოცვები, ბ. შაისნერის სიტყვით, უძველესი წარმოშობისაა და თავდაპირველად შემერულ ენაზეა შედგენილი¹⁸.

¹ Страбон, География, М. 1877, XVII, 1, § 47, § 49.
² Геродот, История, М. 1888, II, § 65.
³ В. Струве, История Древнего Востока, Л. 1941, გვ. 133.
⁴ Fr. Hommel, Ethnologie und Geographie des altes Orients, München, 1926, გვ. 867.
⁵ M. Besson, De Totémisme, Paris, 1929, ტაბ. LVIII, სურ. 1, 2; ავტორის ინტერპრეტაცია, იქვე, გვ. 80.
⁶ В. Meissner, Bsbylonien u. Assyrien, II, Heidelberg, 1920, გვ. 260.
⁷ იქვე, გვ. 316.
⁸ იქვე, გვ. 317.
⁹ იქვე, გვ. 240—241.
¹⁰ იქვე, გვ. 219.
¹¹ იქვე, გვ. 215.

ადრინდელი უკვე და პირდაპირი ცნობა ქორ-შეგარდნით ნადირობის შესახებ ძველს აღმოსავლეთში ასურეთს შეეხება. ბ. მაისნერის სიტყვით, ძველი წელთაღრიცხვით IX საუკუნისათვის ნადირობა გამართული ქორ-შეგარდნით უკვე კარგად ცნობილი იყო¹. ლემან-ჰაუპტის თქმითაც, ასურეთში ქორ-შეგარდნით ნადირობა ჩვეულებრივ მოვლენას წარმოადგენდა².

სურ. 3.

ამ საკითხთან დაკავშირებით ყურადღებას იპყრობს ერთი ძველი ზენჯირლიდან (ძვ. წ. XIII ს.), რომელზედაც მონადირე-დემონია გამოსახულია (სურ. № 3). მას ხელზე ფრინველი უზის, რომელიც ა. გიოტცეს ვარაუდით, მონადირე ფრინველს უნდა წარმოადგენდეს³. საკიე-გიუზში, ზენჯირლიდან ჩრდილო-აღმოსავლეთის მიმართულებით ერთი დღის სავალზე, ნაპოვნია მეორე გამოსახულება ადამიანისა, რომელსაც აგრეთვე შემომჯდარი ჰყავს ხელზე შეგარდენი⁴. ეს ძველი დათარიღებულია ძვ. წ. IX—VII ს. (სურ. № 4).

¹ B. Meissner, Babylonien u. Assyrien, I, Heidelberg, 1920, გვ. 74.

² Lehmann-Haupt, Armenien einst und jetzt, Berlin und Leipzig, 1910, გვ. 211.

³ A. Götze, Hethiter, Churriter u. Assyrer, Oslo, 1936, სურ. 48, ტექსტი, გვ. 90.

⁴ E. Pottier, L'art Hitite, I, Paris, 1926, სურ. 116, ტექსტი გვ. 95.

შეიძლება უფრო შორს წასვლაც. ერთ-ერთ შემერულ ძეგლში ბატონისა და მონის დიალოგია დაცული, რომელშიაც ბატონი უბრძანებს მონას მოემზადოს სანადიროდ და მზად იყოლიოს შეგარდენი¹. მაგრამ ამ ძეგლის გამოკვლეული სანადირო ფრინველის აღმნიშვნელ სიტყვას ყველგან კითხვის ნიშნის ქვეშ სტოვებს, ჩანს, წაკითხვაშია დაეჭვებული და ეს დოკუმენტი უცილობელ დამაჯერებლობას მოკლებულია. მაშასადამე, საუბარს ქორ-შეგარდნით ნადირობის შესახებ ძვ. წ. IX ს. ადრე ჯერ-ჯერობით მხოლოდ სავარაუდო მნიშვნელობა შეიძლება ჰქონდეს.

სურ. 4.

ამრიგად: საერთოდ ფრინველისა და საკუთრივ მტაცებელი ფრინველის მძლავრად განვითარებული კულტი ძველ შუამდინარეთში და ქორ-შეგარდნით ნადირობის შესახებ უტყუარ ცნობათა შორის ყველაზე ადრინდელთა კავშირი ამავე კულტურულ სამყაროსთან თვალნათლივ გვიჩვენებს იმ მიმართულებას, რომლითაც უნდა წარიმართოს ნადირობის ამ ფორმის პირველსამშობლოს ძიება. მართო შემომოყვანილი მასალის ფარგლებშიაც კი ცხადია, რომ თეორია, რომელიც ქორ-შეგარდნით ნადირობის პირველსამშობლოდ საერთოდ აღმოსავლეთს მიიჩნევს², შემდგომ დაზუსტებას მოითხოვს, ხლო მოსაზრება მისი ინდოეთიდან მომდინარეობის შესახებ³—კრიტიკულ შეფასებას.

¹ B. Meissner, დასახ. ნაშრ. II, გვ. 433.

² Э. Тейлор, Антропология, II-т. 1882, გვ. 207.

³ Baz-Nama—დასახ. გამ., ფილოტის შესავალი წერილი; В. Ген, Культурные растения и животные, Спб. 1872, გვ. 214—218; А. Б р э м, Иллюстрированная жизнь животных. т. III, Спб. 1870, გვ. 428.

А. И. РОБАКИДЗЕ

ЯСТРЕБИННАЯ ОХОТА В ГУРИИ

(Резюме)

Этнографический быт гурийцев содержит яркий пережиточный материал, позволяющий сравнительно точно воспроизвести все моменты перепелиной охоты, начиная с ловли ястреба и его дрессировки вплоть до использования охотничьей добычи. Ловля и подготовка ястреба к перепелиной охоте слагаются из следующих элементов: изготовление специальных силков с живыми кузнечиками для ловли сорокопутов и подготовка их в качестве приманки для ястребов; устройство примитивных хижин-засад для ловли ястреба; ловля ястребов особыми сетями и дрессировка их к охоте за перепелами.

Ловля и дрессировка ястреба—сложный процесс, требующий от дрессировщика не только специальных знаний, но и определенного времени. Основные условия дрессировки ястреба—усталость и голод.

Сравнение гурийской формы перепелиной охоты с аналогичным материалом из быта лазов и кахетинцев позволяет установить их типологическое единство. Некоторое расхождение дает сравнительный материал из быта имеретин и мегрелов.

В качестве сравнительного материала привлекается известный и в Гурии „татарский“ способ перепелиной охоты, представляющий собой более примитивную, в существенных своих элементах отличную от установленной в Гурии, форму перепелиной охоты. Значительно отличается от гурийской перепелиной охоты и т. н. „индо-иранский“ способ, описанный в „Баз-наме“—памятнике персидской литературы XIV века.

Наиболее ранее упоминание охоты с ловчими птицами в Грузии относится к X веку. Временами эта охота достигала расцвета, вызывавшего удивление путешественников (М. Полю, Шарден). Охота с ловчими птицами являлась великосветской охотой и, на известном протяжении своего существования, представляла собой определенный вид крестьянской повинности. Этот факт находит неоднократное подтверждение в соответствующих документах эпохи.

Принудительная организация и превращение в объект помещичьего обложения в условиях феодального строя характерны вообще для всех видов охоты; однако охота с ловчими птицами по своей природе существенным образом отличается от обычных форм охоты; отличительными признаками являются: необходимость содержания ловчих птиц в особых усло-

виях, недоступных широким массам и низкая ее добычливость. Это обстоятельство вместе с отсутствием данных об охоте с ловчими птицами на ранних ступенях человеческого развития, подкрепляет положение о наиболее позднем происхождении ее сравнительно с другими формами охоты.

Вопрос о месте и времени возникновения охоты с ловчими птицами не решен. Косвенные данные из исторической этнографии—культурное значение ловчих птиц, их магическая функция в представлениях древнейших насельников Передней Азии,—а также наиболее ранние изображения их (XIII в. до н. э., Зенджирли и IX—VII в.в. до н. э. Сакис-Гюзи и др.), вместе с указанием письменных источников IX в. до н. э. определяют те хронологические и территориальные границы, в рамках которых следует искать наиболее ранние формы охоты с ловчими птицами.